

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad

– *regeringsskiftet 1991*

Redaktörer: Torbjörn Nilsson
& Anders Ivarsson Westerberg
Samtidshistoriska institutet

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola
141 89 Huddinge

Besöksadress: Alfred Nobels allé 15, Flemingsberg
e-post: shi@sh.se
www.sh.se/shi

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad – regeringsskiftet 1991
Samtidshistoriska frågor nr 22

ISSN 1650-450X
ISBN 978-91-89615-22-9

Formgivning: Art-O-Matic

© Författarna och Samtidshistoriska institutet,
Södertörns högskola

Tryck: E-print, Stockholm, 2011

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad
– regeringsskiftet 1991

Torbjörn Nilsson &
Anders Ivarsson Westerberg (red.)
Samtidshistoriska institutet

Innehåll

7	Inledning
11	Vittnesseminarium 17 maj 2010: <i>Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad</i>
63	Att forska om maktskiften
77	Referenser
80	Personregister
83	Samtidshistoriska frågor
86	Vittnesseminarier vid SHI sedan 2005

Inledning

Torbjörn Nilsson & Anders Ivarsson Westerberg

Hur går regeringsskiften till och i vilken utsträckning leder sådana till politisk förändring? Hur ser relationen ut mellan regeringsskiften, andra förändringsfaktorer och politisk förändring? Vilka faktorer/mekanismer hämmar eller främjar politisk förändring? Vilket handlingsutrymme har regeringar?

Dessa frågor diskuterades vid Samtidshistoriska institutets vittnesseminarium den 17 maj 2010, "Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad". Utgångspunkten var maktskiftet 1991 då en borgerlig fyrtipartiregering övertog regeringsmakten från Socialdemokraterna som hade suttit sedan 1982.

Representanter för de partier som bildade regering efter 1991 års val fanns på plats vid seminariet och bidrog utifrån skilda utsiktspunkter – från regeringen, riksdagen och från kansliorganisationen som planerade maktskiftet.

Deltagare och deras uppgifter 1991:

Lars Tobisson (Moderaterna), vice partiordförande, gruppleddare i riksdagen, ekonomisk talesman.

Birgit Friggebo (Folkpartiet), vice partiordförande, gruppleddare, kulturminister efter valet.

Bengt Falemo (Centern) politisk tjänsteman, från 1992 inom Statsrådsberedningen.

Inger Davidsson (Kristdemokraterna), partisekreterare, efter valet riksdagsledamot och civilminister.

Ett vittnesseminarium om 2006 ägde rum hösten 2011. Meningen är att maktskiftet 1994 ska behandlas under år 2012 på ett liknande sätt. Sammantaget ingår de i en satsning på forskning om maktskiften i Sverige, både i form av att regeringar skiftar och av mer övergripande förändringar av makten i samhället.

Maktskiftet 1991

När den borgerliga regeringen kom till makten var samhällsekonomin hårt ansträngd. Finansministern Kjell-Olof Feldt hade avgått 1990 efter en strid med Ingvar Carlsson om den ekonomiska politiken, och släppte sedan under brinnande valrörelse en mycket uppmärksamrad bok om tiden i regeringen (*Alla dessa dagar – I regeringen 1982–1990*). Feldt hade lett en omorientering av den svenska ekonomiska politiken där avreglering av kreditmarknaden, en skattereform och minskade ränteavdrag var några ingredienser. Samma dag som Feldt aviserade att han lämnade sina uppdrag avgick regeringen Carlsson efter att ha lagt fram ett förslag om lönestopp i riksdagen (även om regeringen snabbt återuppstod). Sverige dross ned i en finanskris med ökade fastighetspriser och utlåning till hushållen samtidigt som BNP minskade med 5 procent åren 1990–1993. Carl Bildt kallade det för en "kasinoekonomi". Fastighetskrisen var ett faktum när fastighetsbolaget Nyckeln ställde in betalningarna 1990 och drog med sig banker och fastighetsbolag i fallet.

I samhället fanns en främlingsfientlig strömning. Högerextrema grupper demonstrerade på olika håll i landet. Den s.k. lasermannen som slumpmässigt sköt människor med invandrarutseende härjade i Stockholm. Ett nytt parti, Ny demokrati, bildades som spelade på högerpopulistiska idéer med det udda paret Bert Karlsson och Ian Wachtmeister som partiledare. Opinionssiffrorna inför valet visade en kraftig tillbakagång för Socialdemokraterna och att Ny demokrati med råge skulle komma in i riksdagen. Samtidigt enade sig de borgerliga partierna kring ett gemensamt program – Ny start för Sverige.

Valresultatet innebar en stor seger för de borgerliga, samtidigt som Ny demokrati kom in i riksdagen som vågmästare. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet fick 154 mandat tillsammans, Ny demokrati 25 mandat (6,7 procent) och de borgerliga (M, Fp, C och KD) fick 170 mandat. Den parlamentariska situationen blev således att regeringsförslagen kunde fällas om Ny demokrati röstade med S och V. Regeringen bildades av de fyra borgerliga partierna tillsammans med Carl Bildt som statsminister.

De borgerliga aviserade stora förändringar. I regeringsförklaringen

den 4 oktober i riksdagen skissade Carl Bildt på ett systemskifte, även om själva begreppet aldrig nämndes där, som innebar sänkta skatter, konkurrensutsättning av offentliga verksamheter, strävan efter EU-medlemskap samt omläggning av den ekonomiska politiken. Regeringsförklaringen avslutades med orden:

Alltför ofta har staten och den offentliga makten betraktats som detsamma som samhället. Men nu är kollektivismens tid slut. I vårt Sverige kommer samhället alltid att vara större än staten. Vi strävar efter att göra 1990-talet till ett förändringarnas och ett förnyelsens decennium för Sverige.

Noteringar från vittnesseminariet

Utifrån perspektivet om maktskiften i Sverige vill vi lyfta fram några frågeområden från vittnesseminariet som vore intressanta att fördjupa vid fortsatt forskning:

- 1) Hur gick det till när man skapade den gemensamma plattformen – Ny start för Sverige? På vilket sätt deltog de olika partierna, hur bjöds de in till samarbetet, och hur villiga var de att ingå?
- 2) Hur såg samarbetet ut med Ny demokrati? Hur spelade den nya parlamentariska situationen in?
- 3) Vilka förändringar genomfördes under mandatperioden? Vad åstadkom man? Vilka hinder fanns för reformer som man ville men inte kunde genomföra?
- 4) På vilket sätt förbereddes regeringsskiftet? Hur fördelades ministerposterna? Vilka lärdomar hade man med sig från de borgerliga regeringsåren 1976–1982?
- 5) Vilka förändringar i det politiska arbetet kan man se över tiden, jämfört med 1976–1982 samt med dagens situation? Exempelvis när det gäller medias roll.
- 6) Begreppen “systemskifte” och “den enda vägen” – varifrån kom de och hur användes de av de olika aktörerna?

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad

Vittnesseminarium 17 maj 2010.
Södertörns högskola.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, välkomna då till det här vittnesseminariet som kallas för *Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad*. Jag ska presentera panelen lite närmare sedan. Jag heter alltså Torbjörn Nilsson och är verksam vid Samtidshistoriska institutet och det här med vittnesseminarium har ju vi hållit på med i ett antal år. Verksamheten är kanske känd men den går i alla fall ut på att vi samlar personer som har varit med om någon händelse eller någon process. Vi diskuterar olika frågor och framförallt, vi spelar in det på band och sedan ger vi ut det i skrift. Vi lägger ut det på nätet också. Det viktiga är att vi samlar upp de här kommentarerna och minnena så att vi har dem för vidare forskning och annat. Valet 1991 var ju det tillfälle då vi fick en borgerlig fyrpartiregering [”fyrklöverregering”] med Carl Bildt som statsminister. Jag tänkte först presentera panelen innan vi kommer in på resten av programmet som bland annat kommer att innehålla en liten inledning av Kjell Östberg.

Panelen här från min sida består av: *Lars Tobisson* som representerar Moderaterna, arbetade i SACO på 1960-talet och in på 1970-talet. Han var partisekreterare för Moderaterna och första vice ordförande, grupp- ledare också i många år. Och riksdagsman i ett par decennier. Så han var med om det här maktskiftet, och även i det maktskiftet 1976 som vi kanske på något sätt kommer att anknyta till. Sedan var han i ett antal år Sveriges ledamot i Europeiska Revisionsrätten. Han har också skrivit

tidigare i år, eller om det var i höstas, sina politiska memoarer som också anknyter till dagens tema kan man väl säga. *Birgit Friggebo* har vi sedan, Folkpartiet, som har varit statsråd i ett par omgångar. Hon var med som statsråd 1976, som bostadsminister, och var också med i regeringen Bildt från 1991, då som kulturminister. Hon har också suttit i Folkpartiets centrala ledning, var vice ordförande i tio år, har suttit i konstitutionsutskottet och sedan varit landshövding i Jönköpings län fram till 2003. Vi har *Bengt Falemo* som representerar Centerpartiet som jag hade lite svårare att få sådana här uppgifter om men det kanske beror på att jag hade för lite tid. Men jag vet i alla fall att Bengt är kanslichef i riksdagskansliet för Centerpartiet och fanns med i partiets förberedelser inför maktskiftet 1991. Du har en annan bakgrund än de andra här eftersom du främst har varit politisk tjänsteman. Du har säkert en uppväxt i centerorganisationen på olika sätt också men i den senare karriären så har du varit i den rollen som politisk tjänsteman och hade också en viktig roll inför valet 1991. Sedan har vi *Inger Davidsson* för Kristdemokraterna som var statsråd då 1991–1994 under den här regeringsperioden, civilminister. Och också då kom in i riksdagen. Det var ju då som Kristdemokraterna eller KDS som det fortfarande hette då, tog sig in i riksdagen. Och innan dess var du partisekreterare i KD och har varit vice ordförande i partiet och är fortfarande verksam inom politiken som riksdagsledamot. Så vi kan väl säga att de här två första har lämnat sin politiska bana och de två övriga är fortfarande kvar i den.

Upplägget idag är alltså att Kjell Östberg först ska ge en bakgrund till det politiska läget 1991. Sedan har vi en utfrågning med mig som utfrågare och med Anders Ivarsson Westerberg som bisittare som då och då kommer skjuta in någon specialfråga som han är intresserad av och vi andra också naturligtvis. Så håller vi på, och jag hade tänkt att utfrågningen skulle ha någon slags kronologisk struktur. Att vi börjar med så att säga valrörelsen och förberedelserna, sedan själva regeringsskiftet och sedan den första tiden i regeringen. Det är väl så vi ska försöka göra. Sedan mot slutet så kan det också komma frågor från åhörare som avrundning. Och vi ska sikta på att vara färdiga tjugo över fyra senast därför att

panelen har bråttom till andra evenemang. Men det kommer också bli en kaffepaus som inte får bli för lång men i alla fall så kommer det finnas kaffe här utanför om ungefär en timme. Men med det så är det väl dags att jag lämnar över till Kjell Östberg.

Kjell Östberg:

– Jag ska inte bli så långvarig men jag ska lite grann försöka rekapitulera det här dramatiska året som faktiskt 1991 var. Det var ett år som på många sätt var märkligt i svensk politik, och inte bara i svensk politik. Det var inte så att det bara var den första höger- eller moderata statsministern på över 60 år, eller det andra borgerliga maktövertagandet sedan 1932. Det medförde också en av de kraftigaste förändringarna av riksdagens sammansättning som vi någonsin har skådat, jag skulle vilja påstå sedan det demokratiska genombrottet. Socialdemokraterna nådde sitt sämsta resultat sedan 1928 och istället så var det två nya partier på högerkanten som garanterade det här maktskiftet. KD som då blev en del av regeringsunderlaget och Ny Demokrati som i praktiken med några undantag backade upp den kommande regeringen. Men det var alltså en brytningstid på många sätt. Muren hade fallit knappt två år tidigare och bara en månad innan valet i augusti 1991 så skedde den misslyckade statskuppen i Sovjetunionen där Gorbatsjov sattes i husarrest och så vidare. Och sedan förde det med sig att Sovjetunionen imploderade inför våra ögon under valrörelsen. Det var också en tid, alltså den stora förlo-raren som inte finns här var ju socialdemokratin, men det är då också nödvändigt att lite grann också placera in socialdemokratin i det här skedet. Det hade ju skett en förskjutning i den socialdemokratiska politiken får man säga ända sedan man kom tillbaka till makten 1982. De som då hade förväntat sig en grundlig återställarpolitik efter de borgerliga åren blev då besvikna. Istället så var det ju då ekonomerna under ledning av finansminister Kjell-Olof Feldt som i stor utsträckning drev igenom en mer marknadsanpassad politik än vad som hade kännetecknat Socialdemokraterna åtminstone under 1960- och 1970-talen. Det här hade skapat stora motsättningar inom socialdemokratin. Man har pratat om ”Rosor-

nas krig” mellan LO och den s.k. kanslihushögern. Men just åren innan så hade de här motsättningarna, eller förändringen kan man säga av socialdemokraternas politik, kulminerat och det hade då att göra med konsekvenserna av den ekonomiska utvecklingen och också den ekonomiska politik som socialdemokratin hade fört fram till en besvärlig ekonomisk situation med en kraftig överhettning som krävde kraftiga åtgärder. Den politiken ledde vidare i samma riktning och i mitten på 1980-talet hade socialdemokratin genomfört de första avregleringarna av finansmarknaden, avskaffat investeringsfonderna. Man hade också vid den här tiden genomfört en skattereform tillsammans med Folkpartiet som hade skapat en hel del missnöje i leden. Den ansågs då inom delar av socialdemokratin ha missgynnat arbetarna. Men just åren innan 1990 så skedde en akut ekonomisk kris som tvingade fram kraftfulla åtgärder av den socialdemokratiska regeringen. Man lade fram ett kontroversiellt paket där man föreslog strejkstopp, lönestopp och prisstopp. Det var innebörden i det här förslaget för att försöka mildra överhettningen. Och det här ledde då fram till kraftiga protester inom partiet. Feldt avgick under dessa dramatiska omständigheter och kom med en bok mitt under valrörelsen 1991 där han gav sin version av vad som hände.

I samma veva så ändrade socialdemokratin inställning i Europafrågorna och lade fram en ansökan om EU-medlemskap. Och hösten 1990 så kom man för första gången med skrivningar som sade att man skulle prioritera inflationsbekämpningen, framförallt kanske gentemot arbetslösheten. Och allt det här ledde till kraftiga konflikter och måste ses som en viktig förklaring till den kris som socialdemokratin gick igenom. De sjönk som en sten i opinionsmätningarna och hade omkring 30 procent före valet. Så på det sättet så skulle man möjligtvis kunna säga att det här valet i viss utsträckning var ett protestval, ett missnöjesval. Och uppkomsten av Ny Demokrati som ett av de nya partierna sågs som ett uttryck för det. Samtidigt var det så att Ny Demokrati inte i huvudsak hämtade sina röster ifrån socialdemokratin, utan de flesta kom antagligen ifrån tidigare borgerliga väljare. Men det bidrog till, och var i alla fall ett uttryck för, den kris som socialdemokratin var i.

Det var som sagt också en dramatisk förändring av det svenska partisystemet. Det svenska partisystemet är fortfarande, men var framförallt vid den här tiden, helt unikt internationellt sett. I stort sett så hade det inte skett någon förändring av partistrukturen sedan det demokratiska genombrottet. Kommunisterna hade splittrats och vid några tillfällen hade Folkpartiet haft två falanger och så vidare. Men i stort sett så var det samma partier fram till 1988 i den svenska riksdagen. Då skedde den första förändringen när Miljöpartiet kom in i riksdagen. Man åkte ut 1991 men ersattes då istället av två andra partier. Det högerpopulistiska Ny Demokrati och KDS som det hette på den tiden. Det var naturligtvis inte bara socialdemokraternas kris som ledde fram till det här regeringsskiftet och inte enbart den ekonomiska krisen heller, och inte heller den här högervridningen. Det var också så att de borgerliga partierna som hade haft problem med samarbetet under 1980-talet, erfarenheterna 1976–1982 var ju lite sammansatta. Men inför valet så hade man med början av Moderaterna och Folkpartiet lagt fram ett gemensamt program om en *Ny start för Sverige* som man inför valrörelsen också fick stöd av Centerpartiet och KD, som hade stora förhoppningar om att komma in i riksdagen. Så det fanns alltså ett klart regeringsalternativ. Jag tänkte bara kort visa utgången av valet. [Visar overhead över valresultatet 1991] Det kan vara bra att ha det här som bakgrund när vi pratar. Det första som slår en när man ser det här resultatet, det är att fyra av de fem, eller egentligen fem av de då sex sittande riksdagspartierna gick tillbaka. Det var bara Moderaterna som gick framåt i det valet och det var ganska dramatiska förändringar i de flesta partier. Socialdemokraterna minskade alltså 5,5 procent, det var den största absoluta ökningen, men Folkpartiet och Centerpartiet förlorade ungefär vardera en fjärdedel av sina röster. Miljöpartiet tappade ännu flera och åkte ur. Istället så var det tre partier som gick väldigt markant framåt. Det var Moderaterna som gjorde sitt bästa val sedan 1928.

Lars Tobisson:

– 1982 var bättre.

Kjell Östberg:

– Okej, jag tar tillbaka det. Och KD som då ökade med 4,3 procent och Ny Demokrati som blev ett nytt parti och som då fick 6,7 procent av rösterna. Man kan ju också säga så här att det var de tre partier som befann sig längst till höger på den här politiska skalan, som gick tillsammans framåt 15 procent, och det måste också vara en av de klaraste politiska tyngdförskjutningar som har funnits. Ja, det var några bakgrundsdata inför den här fortsatta sessionen.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, då tackar vi Kjell för den här bakgrunden och har då möjlighet att börja med själva utfrågningen. Hoppas ni alla förresten har märkt att vår skylt Samtidshistoriska institutet, att Lars Tobisson finns med där vilket han väl har konstaterat. Men det där var ju alltså regeringsskiftet 1976 och det som är intressant där om man får göra en utvikning, det är ju att det kanske symboliserar politiken lite grann då att här står de borgerliga och tittar intresserat på vad Palme säger. Det är Palme som på något sätt fortfarande står i centrum 1976 och man kan väl anknyta lite grann till det här att 1976 så gällde det mycket att ta makten medan det 1991 gällde att förändra politiken. Kanske ett systemskifte och inte bara ett maktskifte. Men det lär vi återkomma till. Jag tänkte att vi skulle börja med bara en kort presentation av var var och en befann sig under den här perioden så att säga. Jag har ju nämnt det lite grann i presentationen men om ni kan säga något som fyller på det. Vi börjar med Lars, vilken insyn hade du i det skeende som det handlar om?

Lars Tobisson:

– Ja, jag var ju vice partiordförande och samtidigt gruppleddare i riksdagen. Jag satt i finansutskottet som ekonomisk talesman i partiet. Min medverkan i förberedelserna var ju framförallt att jag tillsammans med Anne Wibbe successivt arbetade fram underlaget för *Ny start för Sverige*, det program som sedan kom att bli grunden för regeringsprogrammet. Själva regeringsbildningen hade jag mindre att göra med än 1976 och

mellanliggande val då vi gjorde förberedelser. För 1991 så var Carl Bildt så hemtam i rollen, han skötte mycket av det organisatoriska själv tillsammans med kanslichefen i riksdagsgruppen som varit statssekreterare i samrådskansliet, Peter Egardt. Min roll under regerandet sedan var att vara majoritetsledare i riksdagen och det var en egendomlig roll för jag hade ingen majoritet. Jag skulle hålla ihop de borgerliga partierna men framförallt skulle jag försöka domptera Ian Wachtmeister och Bert Karlsson i Ny Demokrati, så det kom att bli vad jag sysslade med. Vi gjorde ju en nyordning också vilket vi kanske kommer in på.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, vi kommer nog in på det.

Lars Tobisson:

– Vi gruppleddare satt ju med vid regeringens sammanträden så vi kom på det viset, vi var mera direkt involverade i regeringsarbetet.

Torbjörn Nilsson:

– Birgit.

Birgit Friggebo:

– Ja, jag var ju då riksdagsman och gruppleddare precis som Lars. Jag satt i konstitutionsutskottet och jag var första vice ordförande i partiet. Så det var en ganska central del. Samma sak gällde mig som Lars egentligen, Bengt Westerberg var ju väldigt flink på att administrera hela partiet och kompromissa, påläst i varenda detalj, varenda kommantecken och så. Mycket av samordningsarbetet före valet skötte Bengt väldigt mycket själv. Till exempel den här artikeln som jag nu inte minns när den skrevs, *Ny start för Sverige*, visste vi ju nästan inte om vi andra i partiet. Det fullföljde en massa diskussioner som vi hade haft om vår önskan om en borgerlig regering, men själva hantverket skötte Bengt Westerberg i stort sett själv. I valrörelsen jobbade jag mycket med bostadsfrågan. Jag var till exempel ute i ”åkrarna” en gång och träffade LRF. TV var med och jag ta-

lade om att vi måste avskaffa bostadsdepartementet vilket jag sedan faktiskt fick möjlighet att göra men det återkommer vi väl till. Det här med min roll i Konstitutionsutskottet, den är ju inte så gångbar i valrörelsen om man säger så. Folket är inte så särskilt intresserade av grundlagsfrågor och yttrandefrihetsfrågor och sådant, tyvärr, det är viktiga frågor.

Torbjörn Nilsson:

– Den här artikeln, den första, den kom den 21 april, och sedan kom det en strax före valet men den hette inte ”Ny start för Sverige”. Ja, Bengt.

Bengt Falemo:

– Jag befann mig på en lite annan scen för jag var egentligen utanför politiken fränsett lite fritidspolitik i Hallstahammar när jag jobbade i Västerås på en kommunikationsbyrå. Ett antal månader innan valet så hade jag haft kontakt med Åke Pettersson [partisekreterare] och jag hade väl redan under min ungdomsförbundstid i mitten av 1980-talet signalerat ett visst intresse för det här med politiskt ledarskap. Ett antal månader innan valet hade vi kontakt och då sade han att vi skulle behöva göra en lite mer noggrann analys av vad som hände de här åren 1976–1982. Det innebar att jag gjorde ett ganska omfattande jobb genom att ta kontakt med flertalet av de som jobbade för Centerpartiet i de borgerliga regeringarna som fanns 1976–1982. Vilket inkluderade att kontakta alla som då fanns tillgängliga i form av statssekreterare, statsråd, politiskt sakkunniga, informationssekreterare och sådant. Och utifrån det gjordes ett ganska omfattande jobb som egentligen mer handlade om de organisatoriska delarna. Alltså, vad var erfarenheten av regeringsarbetet 1976–1982? Vad drar vi för slutsatser av det? Och sätter in det i en ny tid. Vad är det vi ska ta med oss? Vad är det vi kan behöva göra annorlunda? Och sådär. Så det var egentligen den organisatoriska delen som jag då var mer inkopplad i och överlämnade det där PM:et om jag kommer ihåg rätt någon gång i början av september 1991. Så det var väl egentligen det som jag gjorde då. Jag ska väl säga att jag fick svar av flertalet av de som var engagerade under den där perioden. De som var mest engagerade i reger-

ingstillträdet var ju Olof Johansson, han hade ju dessutom varit minister i ett par av de tidigare regeringarna så han hade ju en god erfarenhet av regeringsarbete. Thomas Korsfeldt blev ju statssekreterare i statsrådsberedningen men han var chef för riksdagskansliet och höll mycket i den politiska delen. Och Åke Pettersson som då var partisekreterare, hade ju varit statssekreterare åt Karin Söder i Socialdepartementet. Så man kan säga att hos både våra ledande tjänstemän och partiledaren Olof Johansson, så fanns det god erfarenhet av regeringsarbete och det gjorde att de bildade den delen.

Sedan ska jag väl bara passa på att nämna också att efter 1994 så gjorde jag egentligen en motsvarande undersökning eller utredning kopplat till de regeringsåren. Så på det sättet har jag väl varit inne i just de här organisatoriska delarna och sedan så fanns jag ju med inför 2006, bara för att slutföra den delen, som Centerns representant i den s.k. änteringsstyrkan. Så på något sätt så har jag försökt dokumentera, antingen jag varit med eller inte, i de här delarna. Sedan började jag själv jobba i statsrådsberedningen ett år ungefär efter valet 1991. Då inrättade man en speciell utredningsenhet som jobbade rätt mycket med att försöka ta fram underlag som användes för hela regeringen när det gäller de centrala delarna som inte då jobbade direkt med förhandlingsarbete i statsrådsberedningen utan mer hade en allmän politisk roll där. Så det höll jag på med från 1992–1994.

Torbjörn Nilsson:

– Tack, de där dokumenten kanske vi så småningom skulle vilja ta del av. De är säkert intressanta. Inger Davidsson, ni hade väl inte den erfarenheten så att säga?

Inger Davidsson:

– Nej, min erfarenhet skiljer sig ju markant från de tre andras. Jag var ju ny i politiken. Jag blev heltidspolitiker 1987 när Alf Svensson, som satt på centermandat efter den tekniska valsamverkan, behövde en politisk sekreterare och jag tog tjänstledigt ett år, trodde jag. Jag var lärare och har

varit det i 17 år och ville fortsätta med det. Men det blev inte så, jag blev partisekreterare 1989 och var alltså det när vi då kom in i både riksdag och regering samtidigt. Det var ju en väldigt öppen fråga för vår del vad som skulle hända. Vi kom ju över 4 procent första gången i september 1990, då fick vi 4,7 procent i en opinionsmätning. Då började det hända saker. Allmänheten blev mer intresserad, men kanske också de övriga partierna. För vår erfarenhet var ju sedan tidigare, som 1976 till exempel då det ju var kampanjer faktiskt mot Kristdemokraterna eller KDS som det hette då, från den borgerliga sidan därför att man ansåg att vi tog röster. Vi skulle då riskera att splittra [borgerligheten] så den erfarenheten hade vi ju liksom i bagaget. När det närmade sig valet så var det först media som var mest intresserade. Det dröjde ganska länge innan någon egentligen tog kontakt med oss från de andra partierna. Alf Svensson och Carl Bildt träffades i april, den 10 april, och hade väl som jag förstår ett ganska bra och genomgripande samtal. Då fanns ju redan grunden för den kommande regeringen egentligen klar, så för Kristdemokraterna handlade det faktiskt om att säga ja eller nej till ett paket. Antingen skulle vi medverka till att det blev regeringsskifte eller så skulle vi sätta oss på tvären och vilja ha in våra egna frågor, specifika frågor. Då valde vi ändå att ställa oss bakom och säga att vi skulle ingå i regeringen om vi kom in. Men vi vågade knappt tro på det själva kan jag säga. Att ta sig in i riksdagen var ju liksom det som låg överst på vår lista. Jag jobbade rätt mycket organisatoriskt med hur vi skulle klara den biten.

Torbjörn Nilsson:

– Då anknyter du ganska väl till min följande fråga här. De fyra olika partierna, de fanns ju i olika positioner så att säga i samband med den här valrörelsen. Om man jämför med 1976, då var ju alla tre partierna lika, det fanns i och för sig politiska motsättningar, men alla var inställda på att här arbetar vi gemensamt fram en politik även om man inte arbetar fram allt lika ambitiöst som man gjorde 1991. Men här har partierna på något sätt olika ställningar. Folkpartiet och Moderaterna som var de mest pådrivande och skapade ett slags politiskt program som man sedan

erbjuder att Centern och Kristdemokraterna ska ställa upp på. Centern var så att säga inblandad men kom ändå i andra hand, och Kristdemokraterna – man visste ju faktiskt inte om ni skulle komma med. Fanns det överhuvudtaget hos er Inger någon slags tanke om att vi inte hoppa på tåget? Eller var det fullkomligt självklart efter de senaste årens förändringar i partiet? Eller att man i alla fall tydligt strävade efter en borgerlig regering.

Inger Davidsson:

– Ja, vi hade ju tagit ställning. Från början så hade vi samma resonemang som Miljöpartiet hade, att man skulle kunna förhålla sig till båda blocken och finnas där någonstans i mitten. Men i samband med löntagarfondsdebatten så tog vi ju väldigt tydligt ställning för den borgerliga sidan och vi närmade oss också väldigt mycket de europeiska Kristdemokraterna under 1980-talet och tog väldigt starkt intryck av dem, och förändrade då inriktningen kan man säga av partiet under den här tiden. Så det fanns nog ingen tvekan om vilken sida vi hörde hemma på. Men däremot var det ju inte helt enkelt att ta ställning till ett färdigt koncept. Vi är ju olika partier. Men det var ändå så viktigt att få ett regimskifte till stånd. Och vi bedömde att våra väljare skulle ha blivit otroligt besvikna om vi förstörde den möjligheten så att säga.

Torbjörn Nilsson:

– Nu var ju inte du inne i de närmsta partierklarna Bengt. Men om man ändå tänker på vad som resonerades om efter 1991 så fanns det ju en tveksamhet hos centersidan när det gällde vissa frågor. Man var med men det var ändå inte helt självklart att man skulle acceptera hela det här paketet. Hur ser du på det?

Bengt Falemo:

– Jag tror att man nog ska titta också lite grann på historien för att få hela bilden klar för sig. Å ena sidan så tror jag att det fanns en ganska stor besvikelse från en del inom Centerpartiet, när det gäller den sista

Fälldinregeringen som hade spruckit genom att Moderaterna hade gjort sitt uttåg [1981]. Det tror jag ändå påverkade rätt mycket av arbetet under hela 1980-talet. Sedan inför 1991 kan man väl säga att jag tror det fanns åtminstone två saker som påverkade. Det ena var ju det här som ni varit inne på just, det programmet som Moderaterna och Folkpartiet satte ihop. Jag tror att det fanns uppfattningen lite grann från Centerpartiets sida att man inte riktigt var inbjuden i det där jobbet. Kanske Lars kan nämna lite mer exakt vad som hände men känslan var att Centerpartiet inte riktigt var inbjudet till det där arbetet. Och vi tyckte det var väldigt viktigt egentligen i allt sådant här regeringsarbete, att man ska gå in så att säga på lika villkor och det kändes inte riktigt som att det var så i den processen. Det tror jag påverkade Centerpartiets ställningstaganden. Sedan är det nog min uppfattning att det inom Centerpartiet internt ändå var tydligt att man ville ha ett regeringsskifte och att man skulle ingå i den regeringen. Men samtidigt så är det väl just utifrån att man inte riktigt kände sig inbjuden. Så jag tror att man resonerade ungefär litegrann så här att – ja, men så himla lätt ska vi inte bara hoppa på. Utan att det ändå skulle vara en process där man kände att vi var rejält inbjudna och välkomna. Inte bara lite så att säga "take it or leave it" utan att känna att man är med på lika villkor, och det tror jag försenade lite grann den här processen. Ungefär så skulle jag tro.

Torbjörn Nilsson:

– Birgit Friggebo, om man jämför med tidigare så har ju den här mit-tensamverkan varit en viktig del i era partiers hållning. 1976 var det ju på något sätt så att mittens två partier skulle slå ut det tredje, dvs. Moderaterna om man hårdtrar en aning. Här finns ju då lite grann att Moderaterna och Folkpartiet ska slå ut den tredje om man hårdtrar lite. Hur såg du på det här? Hur funderade ni när det gällde hur man ska förhålla sig till Centern? Var de inte riktigt pålitliga?

Birgit Friggebo:

– Nej det är ju riktigt att vid regeringsförhandlingarna 1976 var ju ut-

gångspunkten från Folkpartiet att två skulle slå den tredje, men så blev det ju inte eftersom Fälldin tyckte att det var tre jämbördiga parter som skulle förhandla. Så sköttes det ju också sedan med förhandlingarna, och så var det också under hela regeringsperioden. När det sedan gäller inför 1991, om jag inte minns fel så hade vi [Folkpartiet] flera träffar med Centerpartiet. Jag minns att vi hade någon middag på Lejontornet – det heter väl den där restaurangen i Gamla Stan. Syftet var att vi skulle likasom komma varandra närmare inpå livet och försöka att ha en brygga med Centerpartiet. Inte utesluta Moderaterna, utan att försöka ha ett bra samarbete och känna varandra på pulsen. Men det där ledde aldrig fram till någonting. Olof Johansson var aldrig riktigt intresserad faktiskt och mycket av hans ställning och sätt att arbeta på har ju varit att ”vara sig själv nock”. Och inte minst när det kom till Öresundsbron så visade han det ju väldigt tydligt när han gick själv ur regeringen och lämnade sina kamrater därhän. Jag tror att det här måste ha varit på våren 1991 då vi hade de här middagarna, eller middagen. Samtidigt så hade vi ju det intima samarbetet, får man väl nästan säga, med Moderaterna i den ekonomiska samarbetsgruppen som leddes av Lars och Anne Wibble men det var ju ett ytterligare antal ledamöter, jag ingick där också. Där betade vi av en rad olika frågor, det kallades för ”den ekonomiska samarbetsgruppen”, men det var en rad olika politiska delar som avhandlades och det kom folk utifrån som skulle lära oss lite grann också hur verkligheten såg ut. Det var ju också det som sedan ledde fram till *Ny start för Sverige*. Jag vet inte om det utgick någon erbjudan eller förfrågan till Centerpartiet om att vara med i det här arbetet men ni var inte med och jag är inte säkert på att Olof Johansson hade tyckt att det var riktigt bra att släppa in sitt folk i denna grupp.

Torbjörn Nilsson:

– Jag tänkte att de här seminarierna som ni hade på olika politikområden, det var ju något nytt. Det fanns väl aldrig överhuvudtaget i tanken att man skulle göra så 1976? Där hade man ju inte samkört sin politik lika mycket som man gjorde 1991, men hur kom den här idén fram? Var

det behovet av att söka enhet under resans gång eller var det mera utåt?
Vad säger du Lars?

Lars Tobisson:

– Först ska man säga att det är milsvid skillnad mellan de förberedelser vi gjorde 1976, då var det nästan inga alls, och det som gjordes under följande val på 80-talet, men även 1991. Och om vi ska gå in närmare på *Ny start för Sverige*, för det hade en nyckelroll så att säga. Initiativet kom faktiskt i en artikel. Ja, vi kan säga så här. Det började på sommaren 1990. Då satt Carl Bildt och jag och diskuterade hur vi skulle få till stånd det borgerliga samarbetet som var nödvändigt för att kunna bilda regering. Utgångsläget var ju inte så gynnsamt för att Folkpartiet hade ju gjort upp med Socialdemokraterna i regeringen om skattepolitiken och sent på våren 1990 hade den socialdemokratiska regeringen fått stöd av Centerpartiet för något slags tvångssparande. Jag kommer inte riktigt ihåg vad det gick ut på. Men det löste en majoritetssituation i Finansutskottet. Vi kom fram till att trots Bengt Westerbergs, som vi uppfattade det, tilltagande vänsterglidning så var det nog lättast att komma överens med Folkpartiet. Och framförallt var det väl det att Anne Wibble och jag, Anne Wibble kan man ju säga var marknadsliberal till sin syn, vi kom väl överens i Finansutskottet. Så efter den här artikeln som Bengt Westerberg och Bildt hade skrivit i *Dagens Nyheter* tror jag i oktober 1990, så fick vi partiledarnas uppdrag att skriva ett underlag som skulle ha tyngden på den ekonomiska politiken men som skulle gå därutöver på vissa områden. Vi jobbade så att vi skrev varsitt avsnitt och bytte. Jag kommer ihåg att Anne Wibble brukade säga att det här kan jag utan vidare skriva under på när jag kommer med mina bidrag men jag tvekar om min partiledare kommer svälja det. Jag hade rätt så fria mandat från Carl och sköta det här. När vi hade kommit så långt att vi började se vart vi skulle hamna så kom jag och Anne faktiskt med det uppslaget att vi skulle ha de här seminarierna. Det var fyra seminarier där vi bjöd in de som sysslade med sådana här frågor i våra riksdagsgrupper och våra partier, men också utomstående. Jag minns att jag var glad över att det var ett sådant

intresse för att få komma med på det här för det vittnade om att det var några som tänkte att det kan bli något av det här. Och det var ämnen som låg en bit ifrån ekonomin, det var energiförsörjning och sådana saker som var uppe också. Frågan var då hur vi skulle förhålla oss till Centerpartiet, för det var ju det parti som var med i riksdagsarbetet. Där kom vi överens med Folkpartiet att det nog var svårt för oss att komma fram till någonting gemensamt så vi sköt centerpartifrågan framför oss. Där hade man nog också lite delade uppfattningar, den ledande talesmannen på det ekonomiska området hette Gunnar Björk i Gävle och han ville gärna vara med men det sade vi att det får du klara upp med din partiledare Olof Johansson så får han ta upp det med våra partiledare, och det blev aldrig så. Däremot så laborerade vi i Finansutskottet med gemensamma skrivningar, gemensamma reservationer tillsammans med Centerpartiet. Min uppfattning är väl att när programmet lades fram i en artikel, återigen tror jag det var i *Dagens Nyheter* av Bengt Westerberg och Carl Bildt, så var det dels lite tillspetsat i förhållande till vad vi vågade skriva Anne Wibbe och jag, men dels också ett dokument som kom att utgöra ett rättesnöre som sedan partierna förhöll sig till på något sätt. Centerpartiet var ju tveksamt till att skriva under på det och sköt på ställningstagandet, jag noterade att det datum du gav för Alf Svenssons samtal med Carl Bildt, det var två dagar före det datum du gav för publiceringen av artikeln. KDS som det hette då ställde sådär tveklöst upp och var glada över att få vara med.

Torbjörn Nilsson:

– Är det någon av er andra som vill kommentera vad som har sagts?

Birgit Friggebo:

– Nej, men det kan kanske vara på sin plats att fullfölja det här vad som hände 1976. Jag var ju inte alls med då utan jag hade ett civilt jobb och hade aldrig suttit i riksdagen så jag var ju inte ett dugg med i de förberedelserna. Jag fick förfrågan om jag ville bli statsråd en vecka innan regeringen skulle tillträda och det var liksom min roll i den regerings-

bildningen. Partiledarna var ju lite osams, de kunde ju nästan inte vara i samma rum och man kunde inte före valet vara med på samma bild i tidningen och det var massor med tjafs. Men det fanns också en djupare bakgrund till det här. För när Thorbjörn Fälldin sedan blev statsminister så var hans uppfattning att i regeringen så skulle man inte förhandla fram något särskilt program eller någon dagordning för den framtida politiken utan man skulle behandla frågorna varefter de uppstod. Och det blev ju ett enormt bekymmer för så fort det kvirrade till lite grann när man inte kom överens så skulle partiledarna sätta sig ner och förhandla. Och inte minst så gällde ju det kärnkraften. Vi andra statsråd fick ju sitta ”stand by”, timme ut och timme in medan partiledarna förhandlade, och särskilt då det gällde kärnkraften så det gick ju åt enorm energi. Jag minns att vi hade en överläggning i regeringen en gång och jag och några andra föreslog att vi måste lägga fast ett program för den kommande terminen, vårterminen eller vad det var för något, vad regeringens samfällt ska göra och Fälldin var emot det. Han tyckte att här är det tre partier och vi jobbar utefter våra egna partiprogram och så förhandlar vi när det blir aktuellt och när frågorna uppstår. Det är ju milsvitt från vad som hände sen och det kommer vi väl in sedan på, hur samordningen gick till under 1991.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, Bengt?

Bengt Falemo:

– Nej, jag tror att det är nog en riktig bild. Samtidigt så tror jag att om man bara ska göra en ytterligare utflykt till 1976, visserligen så var det ju ganska obefintliga förberedelser, men jag tror ändå att det hade skett en hel del kontakter via de som var kanslichefer i riksdagen på den tiden innan 1976. Om jag inte missminner mig så har man för mig berättat att man ändå hade inledande kontakter där under våren och sommaren 1976. Vad som skulle hända vid ett eventuellt regeringsskifte, hur man behövde koordinera sig och så men det var ju inte omfattande som de

andra skiftena var. Sedan tror jag att det visar väl också apropå det här med hur de olika partierna, hur man bedömde de andra. Att man efter 1980-talet och i början av 1990-talet inte hade det här riktiga förtroendet mellan alla allianspartier eller borgerliga partier. Det var ungefär lite grann som när Lars sade att vi bedömde Centerpartiet istället för att man riktigt satte sig ner och sade nu är läget såhär, vad gör vi? Det visar väl också att de här olika förberedelserna och hur man tänkte och tyckte om olika partier. Att man inte riktigt så att säga hade en gemensam agenda utan det skedde förberedelser och det har ju skrivits på olika håll om att initiativet togs från Folkpartiet och Moderaterna men sedan kan man väl alltid spekulera i vad det var som gjorde att Centerpartiet inte på en gång kom med i det där arbetet. Men jag tror att det är en orsak till att det sedan tog tid innan Centerpartiet kom in, det var väl just att man inte var med från början. Däremot så tror jag det är viktigt att säga, Lars tog upp det som en liten notering, att när det gäller arbetet i Finansutskottet och när det gäller de ekonomiska motionerna så fanns det ju där ändå en samverkan, och jag tror att om man ska titta på det så var nog inriktningen för Centerpartiet ganska otvetydig. Att genom det arbetet i Finansutskottet och annat så var det ändå en väldigt tydlig huvudinriktning att komma in i regeringen 1991 så det var inte en fråga om kanske eller så. Det var nog så fast det var en process att komma ikapp eller bjudas in eller ta sig in i det samarbetet. Det tog nog en tid utifrån hur upplägget blev.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Vi ska strax övergå till fortsättningen av den här processen men Inger har en kommentar. Ni var ju inte inne och samarbetade på samma sätt i riksdagen innan.

Inger Davidsson:

– Nej, men för mig är det intressant att jämföra framåt då, hur det har utvecklats sen. Om vi jämför samarbetet med 2006. Det var ju otroliga förberedelser då. Vi hade arbetsgrupper som i detalj gick igenom fråga

efter fråga, hur de skulle hanteras. Och det fanns ju i stort sett färdiga, ett färdigt regeringsprogram när vi tillträdde 2006. Det här har utvecklats successivt, det hör man ju. Det har varit så ovanligt med koalitionsregeringar i Sverige så det är inte så konstigt att man inte har vetat riktigt hur man skulle hantera det och nu har det utvecklats från 1976 till 1991 och 2006. Även på det sociala planet som vi är inne på, det här med att skapa förtroende för varandra, har utvecklats mycket genom att man faktiskt har gått in för att ha mer social kontakt också. Jag tror det är minst lika viktigt om man ska kunna lösa problem tillsammans, att man också lär sig varandras partikulturer och lär känna varandra på ett lite djupare plan än man gjorde tidigare.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Men då kan man ju säga att vi har kommit fram till att ni nu håller på att bilda regering 1991 och då finns det ju olika trådar jag tänkte ta. Dels är det hur man organiserar arbetet, dels så ska ju statsråd utses, politiska tjänstemän, statssekreterare och andra ska utses. Sen är också frågan om hur man förhöll sig till Ny Demokrati, hur man resonerade innan riksdagen så att säga hade kommit igång med arbetet. Har man någon gemensam strategi eller hur ska man göra? Kanske också hur man ser på att det var sista gången det var bara treåriga mandatperioder så det var ju ganska kort tid man hade. Var det någon slags tanke om att man skulle göra en rivstart och hinna med så mycket som möjligt den första hälften av tiden eller hur såg man på de här tre åren som man hade framför sig? Är det överhuvudtaget möjligt att göra sådana strategier? Men om vi börjar med det här med statsrådsposter och rekrytering av politiska tjänstemän så kanske Anders har några tankar?

Anders Ivarsson Westerberg:

– Ja, jag tänkte gå tillbaka lite då först. Det var ett par intressanta saker som jag ville haka fast vid. Först tänkte jag rikta mig till Bengt som en specialfråga här, jag skulle vilja höra lite mera om vilka slutsatser du drog

från de här studierna från 1976–1982? Och hur det sedan påverkade förberedelserna inför 1991? Och sedan skulle jag också vilja göra en liten jämförelse framåt i tiden som Inger gjorde här. Hur har förberedelserna sett ut därefter så att säga? Vi har ju också val som inte har blivit makt-skifte. Har förberedelserna sett likadana ut inför 1998 och 2002 års val som de gjorde inför 1991, 1994 och 2006? En sådan specialfråga till dig då. En annan sak som jag tyckte var lite intressant här var ju att flera av er pratade om de här DN-artiklarna som kom vid olika tidpunkter. Och det här hakar ju då fast vid en lite större fråga och det är ju det här som vi talar om som politikens medialisering. Att man alltmer idag driver mediestrategier och så vidare och det blir viktigt i valrörelsen att synas i media. I vilken utsträckning hade ni mediestrategier inför valet 1991? Hur strategiskt och hur mycket, alltså vilken betydelse media hade i valet 1991 om man jämför med idag?

Torbjörn Nilsson:

– Vi kan väl nöja oss med det och först kasta den här frågan till Bengt och sedan så den här mediefrågan som jag tänkt att alla skulle kunna kommentera. Vad lärde du dig av ditt eget strävsamma arbete?

Bengt Falemo:

– Alltså, jag tittade lite i mina egna noteringar. Man kan ju egentligen säga att mycket av erfarenheten från 1976–1982, det är väl egentligen inga stora nyheter. En väldigt stor erfarenhet var ju att, apropå din fråga om rivstart, en ny regering måste så att säga vara väldigt tydlig från början och även då statsråden. Jag tror att det är en huvudförklaring också kopplat till vad Birgit var inne på, det är ju att vara väldigt tydlig när det gäller regeringspolitiken och vad man ska göra. Sedan fanns det väl egentligen också en liten checklista vad som är viktigt att tänka på och det anknyter ju till det du säger med personval, hur man skulle gå ut med information och framförallt att statsråd ska vara väldigt tydliga från början. Det här är min agenda för mandatperioden och så vidare. Så det var väl på det sättet en allmän checklista. Sedan när det gäller det där med att

utse statsråd, det är ju en ren partiledarfråga, åtminstone var det så hos oss att Olof Johansson var den som höll i det. Sedan kan jag tänka mig att han bollade med någon eller några förtrogna men det hölls ändå i en väldigt liten krets. Men det absolut viktigaste som sagt var att börja med den där snabba delen. Sedan finns det ju en del för ett parti som inte sitter i regeringen jämt och som är lite ovana, och det är ju att ofta så är arbetet väldigt inriktat på den här utåtriktade eller på den politiska agendan. Men för vår del, och så var det nog för alla våra partier, så finns det ju en annan inåtriktad del som handlade om hur man startade departementet och hur man sätter sig in i hela den där processen och så. Det tyckte jag var en viktig del. Att förbereda blivande statsråd och tjänstemän. De ska vara medvetna om hur de introduceras i den här processen så att de, som det heter, leder departementet och inte bara så att säga blir en kugge i maskineriet. Och en erfarenhet har väl också varit genom åren att den politiska delen av departementet, som ändå är huvuddelen av departementen, de uppskattar politisk tydlighet. Det är inte så att får vi inte någon styrning så gör vi vad som är bäst för oss ungefär, utan en tydlig politisk styrning uppskattar departement och departementets tjänstemän. Och det var en viktig erfarenhet också att ha med sig inför 1991.

Torbjörn Nilsson:

– Jag tänkte bara en följdfråga till Inger. Du kom ju in utan att ha suttit i riksdagen. Fick du också någon slags sådan här inskolning, eller var det bara att hoppa in i departementet?

Inger Davidsson:

– Ja, det var en mycket märklig upplevelse. Det skulle jag kunna berätta mycket om. Det vet jag att jag tog upp också, att man borde ha, jag tror att det infördes sedan faktiskt, några enkla checklistor för nyblivna statsråd som inte hade den här bakgrunden. För det är ju inte så ovanligt ändå att det går till så att man plockar någon även om man har andra att välja på. Så nej, det fanns ingenting sådant. Det var faktiskt bara att sätta sig på den där stolen och sedan försöka på alla sätt och vis som det gick, läsa

sig till. Men det jag gjorde som partisekreterare av förberedelser när vi började ana att vi skulle komma in i riksdagen. Jag åkte hem till Hans Bergström och köpte upp hans upplaga av *Rivstart*, hans doktorsavhandling. Och den delade jag ut till de som jag tyckte skulle kunna behöva läsa den och det var ett antal personer i partiet då som läste den och tog till sig väldigt mycket av den, och även jag gjorde det och hade glädje av det. Därför att där berättar ju just oerfarna statsråd väldigt öppet om hur de har upplevt sin situation. Jag vet att Sten Andersson beskrev hur han var på väg att gå rakt ner i strömmen när han första gången skulle gå över till riksdagen och svara på frågor av riksdagsledamöter när han var nyblivet statsråd. Det där stärkte ju en själv lite grann att man insåg att fler hade haft sådana här konstiga tankar. Men det var egentligen det som var våra förberedelser. Mediestrategin handlade mycket om hur mycket vi skulle exponera Alf Svensson i olika lite mer underhållningsprogram faktiskt. Han blev ju otroligt efterfrågad under det här året och vi tyckte egentligen inte att han borde ställa upp på allt och inte han heller men det var ett sätt att göra sig känd. Och det var enda möjligheten, vi hade ju inte fått vara med i partiledardebatter och andra seriösa sammanhang innan och det blev så att han var med rätt mycket under det här året. Problemet var att de bara ville ha honom. Jag minns att jag slogs med en del mediefolk om att vi skulle vilja ha in flera som vi skulle göra kända men nej, det var Alf Svensson eller ingen.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, Birgit.

Birgit Friggebo:

– Statsråd är det ju partiledaren som utser, så är det ju. Sedan är det väl informationsmöjligheter mellan partiledarna om vilka de tänker på för det är ju förhandlingar också om vilka departement som de olika partierna ska ha. Bengt Westerberg hade inte några grupper där de frågorna resonerades men däremot så hade han ju enskilda samtal med folk i partiledningen. Mediestrategi minns jag inte att vi hade någon annorlunda

än vad som brukligt var. Så mycket ut och resa i landet som möjligt och man lade ju upp det så att man tittade var det var tidningstätt för det var ju det som gjorde att man nådde ut. Vad som står i tidningarna, på själva mötena kommer ju inte så hemskt många, det är ju oftast bara parti-medlemmar som gör. Sedan är det ju att hitta olika jippon för att kunna intressera medierna. Nu är det ju helt annorlunda med alla s.k. sociala medier, det fanns ju inte på den tiden. Men erfarenheter, en erfarenhet var ju när det gällde samordningskanslierna. Partierna måste ju samordna politiken. När det kommer en proposition ska ju den förhandlas. Och 1976–1982 så hade man vad som blev en krigsorganisation. De där borta, det vet man ju vad det blir av det: Vi och dom. Den erfarenheten gjorde man ju då [1991] att man skulle ha samordnarna sittande bredvid varandra i statsrådsberedningen, och deras uppgift skulle vara att komma fram till en kompromiss när man var oenig. Så det var ju helt annorlunda och som ju gjorde klimatet mycket trevligare i regeringen. Det andra var ju att mellan det att vi hade vunnit valet och regeringen tillträdde så hade vi ju en mängd olika arbetsgrupper som satt och förhandlade om innehållet i politiken och skrev ner resultatet mycket nogsamt och de fyra partiernas representanter skrev under högtidligt vad som skulle göras. Det gjorde ju också att det fanns en bibba med överenskommelser i olika områden och det gjorde ju att regeringsförklaringen inte behövde vara så fruktansvärt detaljerad, den kan vara mer övergripande. 1976 var regeringsförklaringen en bok av smått och stort och detaljer därför att det var det man förhandlade fram, ett enda dokument. Så det var ju en enorm skillnad och det var naturligtvis lärdomar ifrån den tidigare regeringen 1976–1982 som gjorde att man förändrade det här och man förändrade samarbetsklimatet, fantastiskt.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Jag ska släppa in Lars Tobisson, vi ska sedan ta en kaffepaus. Men överhuvudtaget det här med att man presenterade det politiska programmet i form av tidningsartiklar. Man tycker att den typen av överväganden ändå måste ha funnits, att det här är ett bra sätt att proklamera vår

enhet och utveckla den borgerliga enheten. Eller var det bara något man tänkte att ska vi skriva en artikel du och jag? Någon typ av strategi kan man väl ändå vänta sig. Vad säger du?

Lars Tobisson:

– Ja, så mycket mediestrategi som var gemensamt för partierna fanns det nog egentligen inte, utan de här artiklarna tillkom så att Carl Bildt och Bengt Westerberg som ju var kompisar faktiskt, samtidigt rivaler naturligtvis, ledare för varsitt parti. De var kompisar från det samordningskansli som hade funnits perioden 1976–1982. De samtalades vid och sade att nu är det lämpligt att lägga ut en artikel och vi lägger den på DN. DN-debatt är ju liksom det traditionella hörnet där sådana här artiklar presenteras. Från vår synpunkt, vi var ju lite misstänksamma mot Bengt Westerberg om jag ska vara uppriktig, kanske mest jag, såg vi de här artiklarna som någon slags hörnstenar som vi lade och som man inte kunde komma förbi så att säga. När det gällde statsrådsfrågorna så har jag alltid sagt, eller sedan 1976, att det är väl så viktigt som vilka som blir statsråd två andra poster, partisekreteraren och ordföranden i riksdagsgruppen som skall se till att riksdagen förhåller sig rätt så att säga. Därför hade vi en grupp utöver de statsråd vi skulle ha även de två posterna som vi diskuterade Carl och jag, och det var väl egentligen vi som kom överens om hur vår del av regeringen skulle sammansättas och dessförinnan vilka statsrådsposter vi eftersträvade för vårt eget partis räkning. Sedan det här som Birgit framförallt har varit inne på, det goda klimatet under den borgerliga regeringen från 1991 och framåt. Det går ju tillbaka mycket på erfarenheterna från 1970- och 1980-talen när det blev väldigt slitsamt och som du säger när du talar om krigsorganisation så var det ju alltså inbördeskrig som det handlade om inom regeringen mellan partiledarna. Carl hade ju varit med om detta och var väldigt mån om att se till att ändra på det så han introducerade ju utöver detta att gruppledarna satt med vid regeringssammanträdena, så hade vi en hel del övningar vid sidan av. Rent sociala kräftmiddagar på Harpsund var berömda men vi hade också något månadsvis seminarium i en angelägen

fråga där vi under avspända former på Haga Slott träffades och umgicks över partigränserna. Och det betydde mycket för att få en helt annan samarbetskänsla och en gemenskapskänsla för att vi hade ett projekt tillsammans, inte att det skulle vara ett forum för krig mellan partierna och där vi skulle se vem som blev starkast.

Torbjörn Nilsson:

– Bara innan vi tar paus här. Det här med Ny Demokrati igen, jag tänkte att vi i alla fall ska börja nämna det innan vi tar paus. Fanns det med någon slags fundering – hur gör vi om de här kommer in? Eller är det så att man väntar med det tills man vet hur det verkligen förhåller sig? För de hade ju höga opinionssiffror. Var det något som ändå fanns med när man diskuterade vad gör vi efter valet?

Lars Tobisson:

– Ja, i vårt fall så diskuterade vi detta och vi kände av det för vi tappade ju röster till Ny Demokrati. Vi hade opinionssiffror på upp mot 30 procent under våren som sjönk ner till nu vad det var, 22 eller någonting sådant där. Och det var både KD och Ny Demokrati som tog vad vi uppfattade det som våra röster. Men själva problemet hur vi skulle hantera Ny Demokrati, det tror jag vi dröjde med att ta ställning till dess resultatet förelåg. Ny Demokrati blev ju inte så starka som de verkade bli men de var ju tillräckligt starka för att hålla en vågmästarställning.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, vi kommer in på det mera senare. Bengt?

Bengt Falemo:

– Ja, dels tänkte jag när det gäller Ny Demokrati. Det fanns ju en diskussion innan valet. Men framförallt blev det väl efter valet som jag upplevde det också, en väldigt tydlig rågång att se till hur man hanterade Ny Demokrati. Att försöka hålla en tydlig rågång, att det skulle vara en av

uppgifterna som gruppledarna fick. Att inte försöka ta in så mycket utav de frågorna eller de förhandlingarna i Regeringskansliet, utan försöka hålla dem i riksdagen så mycket som möjligt. Det tror jag var en tydlig rågång och gemensam markering. Sedan tänkte jag apropå det där med medier och sådant. Där kan man säga att den allra största förändringen i regeringsarbetet, det är nog mediesidan om man jämför de tre olika perioderna. Bara för att göra en liten notering så kan man ju säga att 1976–1982 så hette det ju informationssekreterare och det var ju mer att man skulle informera lite om regeringspolitik om man hårdtrar det lite grann medan det redan 1991 hette pressekreterare och man försökte ändå på ett helt annat sätt hitta ett gemensamt agerande. Pressekreterarna träffades minst en gång i veckan och på statsrådsberedningen fanns det en presschef. Så det var en ordentlig uppaccelerering av hela kommunikationsarbetet. Man inrättade ju också det som man kallade Information Rosenbad och så vidare. Många av pressekreterarna hade också med sig så att säga kommunikationserfarenhet, inte bara som den traditionella rekryteringsbasen var att antingen så hade man jobbat partiinternt eller hade man varit journalist. Utan här var det en blandning av båda delarna. Men även bland dem som hade jobbat med kommunikation, antingen i företag eller i organisationer och så, så det var ju en betydande professionalisering. Jag skulle vilja säga mycket mer proaktivt kommunikationsarbete än det hade varit tidigare. Det var en väldigt stor förändring där. Och partiledarnas pressekreterare och statsministerns presschef hade också ett gemensamt arbete förutom det här som Birgit var inne på när det gäller lokalisering, så jobbade också de här ansvariga för respektive parti också mycket mer tillsammans när det gällde att hitta ett gemensamt agerande.

Torbjörn Nilsson:

– Inger viftade.

Inger Davidsson:

– Ja, jag tänkte att jag har en lite annan bild av det här med regeringsför-

klaringen. Jag minns ju att det var då som vi kom med ordentligt och det var väldigt viktigt för oss att till viss del få sätta vår prägel, på att kunna visa att vi har varit med och påverkat det här och det finns skrivningar här som man direkt kan hänföra till Kristdemokraterna. Jag minns ändå att det var rätt mycket diskussioner innan den blev färdig, även om det fanns ett arbete förberett. Sedan håller jag med om det här med partisekreterare och gruppleddning i riksdagen, men för oss så föll ju vår planering för vi hade bestämt att jag skulle vara kvar som partisekreterare, det var tanken och det ville jag själv, och även om jag kom in i riksdagen så skulle jag avsäga mig platsen och så skulle jag fortsätta som partisekreterare för vi insåg att man behövde den kontinuiteten. Vi hade anställt en person, det var Sven Gunnar Persson och han skulle då ta hand om riksdagskansliet hade vi tänkt oss. Men han hamnade i samordningen och jag hamnade i regeringen så för vårt parti blev det en väldigt jobbig period innan vi hade anställt en ny partisekreterare. Så partiet blev lite lidande kan jag säga under ganska lång tid. Ny Demokrati, det var ju väldigt frostigt. Otroligt frostigt efter att Bengt Westerberg hade rest sig ur soffan, det kan man tycka vad man vill om. Men efter det så fanns det ju liksom väldiga svårigheter därför att de fanns ju ändå där, vi var ju tvungna att förhålla oss till dem. Det var vår enda möjlighet att få igenom politiken, att de röstade med oss. För några andra fanns det ju liksom inte, inte några möjligheter att övertyga på något sätt, de ville ju bara sätta käppar i hjulet. Så det var en rätt jobbig period. Jag vet faktiskt att Alf skickades till Ian Wachtmeister vid några tillfällen för att övertyga honom om att få med sig sin grupp att rösta på vissa frågor. Det var tufft, verklighen.

Torbjörn Nilsson:

– Bara Birgit Friggebo innan vi tar en kaffepaus.

Birgit Friggebo:

– Det här med regeringsförklaringen. Det är klart att det var förhandlingar om den 1991 och det var säkert väldigt mycket diskussioner om

vad som ska vara med, vad ska inte vara med och det var viktigt för partierna att få in sina hjärtefrågor. Vad jag jämförde var omfattningen av regeringsförklaringen och detaljeringsgraden som jag tror, utan att jag har kollat just nu, var rätt mycket annorlunda 1976 eftersom att det inte fanns det här grundmaterialet.

Kjell Östberg:

– Det ska bli gott med kaffe men kan vi inte få höra Birgit Friggebo om Bengt Westerbergs dramatiska sorti, när han lämnade soffan? Var det hans personliga reaktion eller var det en följd av diskussionen som ni hade haft i Folkpartiet innan?

Birgit Friggebo:

– Ser det så ut? Ser det så ut när han reser sig?

Kjell Östberg:

– Nej, men min fråga var alltså ifall ni hade diskuterat det.

Birgit Friggebo:

– Om man skulle resa sig ur soffan? Nej, det hade vi inte. Att det var ett bekymmer med Ny Demokrati var väl helt uppenbart och Folkpartiet var ju väldigt aktiva när det gällde invandringsfrågor och integrationsfrågor överhuvudtaget. Det var ju där som de ytterst svåraste konflikterna var. Det var ett väldigt bekymmer för oss att de hade kommit in men exakt hur det skulle gå till och på vilket sätt man skulle fjärma sig ifrån dem och så, det hade vi inte avgjort. Folk tror att vi politiker i valrörelser tänker på allt möjligt som skall uppstå efter valet och att vi har resonerat igenom alla tänkbara utfall och vad ska man göra då? Vilka personer ska bli statsråd och vilka ska bli statssekreterare? Och allt möjligt sådant där. När vi säger då att det vill vi skjuta på till den dagen det är aktuellt så är det faktiskt sant, för man orkar inte hålla på med en mängd olika tidsskiften i sitt arbete. Däremot så ser man ju till att man har exempelvis tjänstemän eller andra människor som tänker i de här banorna och

förbereder. Men man har inte några stora diskussioner i partiledningen eller i partistyrelsen eller så. Därför man är så inriktad på att först vinna valet, det är det som upptar oss nu.

Torbjörn Nilsson:

– Men får jag fråga, kan man ändå säga att det fanns ett visst behov, att det finns ett intresse från Folkpartiets sida att markera någonting i samband med det här valresultatet? Det är väl inte så långsökt att säga?

Birgit Friggebo:

– Nej.

Torbjörn Nilsson:

– Men att hur man gör det, det är beroende på situation, spontanitet och allt möjligt?

Birgit Friggebo:

– Ja, sedan tror jag att Bengt kände att här kommer man in och ska sitta och förhandla liksom inför öppen ridå.

Lars Tobisson:

– Jag kan väl säga att Carl Bildt bestämde att statsråd och regeringstjänstemän inte skulle direkt förhandla med Ny Demokrati utan det fick ligga på riksdagen att försöka se till att vi fick den majoritet vi behövde. Och jag fick hans uppdrag att försöka utan att det syntes hålla i Ny Demokrati så att de röstade rätt. Jag kände ju Ian Wachtmeister privat sedan tidigare så jag bestämde mig för att satsa på honom, alternativet var ju Bert Karlsson och det trodde jag var ännu svårare. Jag gjorde så att jag skulle försöka hjälpa min kollega, han var ju gruppleadare också, till rätta i riksdagsarbetet där han var nykomling så jag försökte säga hur man gör och hur man bär sig åt. Det var en viss tendens i mina råd och rekommendationer, det förstod han ju också så han tog emot det med en viss misstänksamhet men så här klarade vi oss rätt länge. Det var först mot

slutet av perioden som Ian reagerade mot att inte få träffa statsministern och ha direktkontakt. Han till och med hotade att ställa förtroendefråga och rösta fel om han inte fick tio minuter med Carl Bildt, så det fick vi ordna då till slut men det var på det där viset som vi fick gå tillväga. Hela tiden så riskerade vi ju att få anmärkning från Folkpartiet att vi hade för nära kontakter med Ny Demokrati i det arbetet att få med dem på vår linje i omröstningen.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Jag tror att vi får ta en kaffepaus nu. Ni får 15 minuter till kaffet.

[Kaffepaus]

Torbjörn Nilsson:

– Ja, då är vi redo att fortsätta. Vi kommer inte att hålla på längre än till tjugio över fyra senast, för flera i panelen har uppdrag som väntar. Så det är lika bra att vi kör igång genast.

Anders Ivarsson Westerberg:

– Ja, jag tänkte att vi skulle börja med en avslutningsfråga. Om vi kronologiskt tänker oss att vi befinner oss före regeringsskiftet, på väg till regeringsskiftet. Vi har pratat om fördelning av statsrådsposter, ni har sagt att det är en partiledarfråga i stor utsträckning. Men vi har inte pratat någonting om hur de här statsrådsposterna fördelas. Sker det i en förhandling mellan partierna? Beror det på valresultatet? Eller finns det andra principer för att fördela statsrådsposterna?

Torbjörn Nilsson:

– Ja, vem kan svara på det? Varsågod.

Lars Tobisson:

– Ja, jag kan börja med att säga att först ska man ju bestämma hur många poster vart och ett av partierna skall ha. Och där drev jag redan 1976 och

fick gehör för detta, det var matematik, proportionsvis efter röstandelen. Det kan ske vissa kompromisser där statsministerposten kan anses väga lite tyngre och sådär. Men det kan man räkna fram och komma överens om. Har egentligen ingen annan grund för att komma överens än just denna. Sedan är då frågan om vilka poster och där har ju partierna en inriktning som gör att det ibland, åtminstone på den tiden, så betraktades det som så att Centerpartiet skulle ha jordbruksministern och Moderaterna skulle ha försvarsministern. Men en mera principiell fråga var hur man skulle förfara med de statsråd som delade på ett departement och där hade vi ju 1976 gjort så att Birgit Friggebo var bostadsminister, eller [Elvy] Olsson var det först.

Birgit Friggebo:

– Ja, hon och jag delade på Bostadsdepartementet.

Lars Tobisson:

– Ja, från olika partier. Och sedan i nästa omgång så blev det du och Georg Danell och det är lite grann så att ni kom att blockera varandra för att ni företrädde återigen skilda parter i det här inbördeskriget. Därför blev strävan i regeringen 1991 att de här två statsråden som skulle dela på ett departement skulle komma från samma parti. Utbildnings- och skolministern blev båda moderater till exempel. Den principen följdes utom beträffande finansdepartementet som ansågs för tungt och viktigt så det delades mellan en folktoppartist, Anne Wibbe, och en moderat, Bo Lundgren. Men det var vissa principer som vi hade och det hade vi diskuterat fram på moderat håll och kom väl att rätt så mycket slå igenom sedan i den slutliga uppgåelsen.

Torbjörn Nilsson:

– Det är intressant det att man närmast vår tid, 2006, så har man ett annat automatiskt system som i princip bygger på hur man räknar ut mandat. Man följer det så att beroende på storlek så får partierna i viss

ordning välja statsrådsposter och det har ju då fått resultatet att Moderaterna med sin starka ställning har de här två troligtvis mer attraktiva posterna, i alla fall vad man själv vill ha, än vad man kanske skulle ha fått i det här tidigare systemet. Håller du med om det?

Lars Tobisson:

– Jag är inte säker på det. Nu är ju Moderaterna det klart största partiet, det var vi ju inte på samma sätt på den tiden. Den rollen var i alla fall lite obestridd. Och ser man på regeringen som den kom att sammansättas 1991 så var det statsminister, utrikesminister, inte finansminister men skatteminister, som var viktiga för Moderaterna, och Europaminister tillsätts från vårt håll. Så jag tror inte att det i praktiken gjorde så stor skillnad.

Torbjörn Nilsson:

– Vad säger Bengt?

Bengt Falemo:

– Ja, dels så fanns det ju det som Lars var inne på. Det här med erfarenheten av de delade departementen. Det finns väl något exempel på det nu idag också, men i huvudsak så var ju erfarenheten att det var ingen särskild lyckad lösning. Den försökte man nog gå ifrån 1991–1994. Men en annan sak som tror jag var tydlig 1991–1994, och kanske ännu tydligare idag, för fördelningen, det var ju vetskapen och insikten om att det är nog ganska bra att låta partierna få genomslag för sina profilfrågor. 1976–1982 var det väl närmast att man lite grann skulle blockera det, men de här två senaste gångerna så är det inriktat på att det är bra om partierna får genomslag för sitt. Jag menar, att Folkpartiet i den nuvarande regeringen fick utbildning, Centerpartiet infrastrukturen och näringspolitik, KD när det gäller det sociala området och Moderaterna med sina profilfrågor. Att få dem fullt ut. Så det tror jag var en viktig lärdom som man har tagit med sig när det gäller fördelningen av de här sakerna. Det tror jag också är en lärdom som man har med sig, att det är bra att

partierna får sköta och utveckla och få credit för sina tydliga profilfrågor. Så det är nog en viktig princip som man ska ta in. Det är nog inte bara så enkelt som att det handlar om att välja först. Det finns ju en liten dimension i det som man kan fundera över och det är ju att 1991–1994 så var ju till exempel. Moderaterna nästintill ensamma med allt som hade med utrikespolitiken och säkerhetspolitiken att göra. Och det vet jag att det har varit en del diskussioner om åren efter. Den delen som det handlar om är ju mer en nationell fråga snarare än att man sätter en partipolitisk touch på det hela om jag säger så. Det kan man alltid diskutera om det är så att säga en fördel eller om det är en nackdel. Nu är det lite annorlunda i den nuvarande regeringen, att Folkpartiet har haft EU-ministerposterna. 1991–1994 så var ju Moderaterna väldigt dominerande med det som hade med utrikes- och säkerhetspolitik att göra. Det är en sådan där fundering som man kan ha om det faktiskt är en styrka för en regering eller om det är bättre att det är fler som är inne i det stora fältet.

Torbjörn Nilsson:

– Jag tänkte ta upp en fråga om de övergripande ambitionerna som regeringen 1991 hade. Det var ju väldigt mycket sådana på olika områden. Man har tagit lärdom från 1976 och det var också en annan politisk situation, som Kjell visat, ett annat ideologiskt klimat och också betydligt mer vilja att förändra samhället mer, som fanns 1991 än 1976. Då var det ju en stor del av värdet att visa att maktskifte kunde äga rum och att man så att säga kunde ta över och fungera i en regering. Men 1991 så fanns det ju mycket mer av att också en reell förändring, det fanns naturligtvis 1976 också, men det är väldigt tydligt att det här ändå är en slags vändpunkt. Hur påverkade de här ambitionerna när man väl kom igång som regering? Var det någonting som gjorde att man fick organisera sig annorlunda? Hur såg man på det?

Birgit Friggebo:

– Ja, på något sätt så kändes det ju 1991 som att vi hade ett uppdrag som vi hade bett folket om. Det kändes som att det var viktigt att förändra

Sverige och det var ju en process som hade skett under hela 1980-talet. Vi hörde ju här i inledningen om förändringar även i socialdemokratien mot ett mer frihetligt sätt att se på det. Efter valet 1976 så var ju statsråden ute och pratade och sade att det ska inte bli så stora förändringar. Fälldin skulle inte ta pensionen ifrån sin mamma som det var utmålet i skräckscenarier. Så mycket av det var ju mer av att inte göra så mycket faktiskt. Medan 1991 så fanns det ju en oerhörd drivkraft och vilja och också förmåga, och ideologisk övertygelse, om att det var viktigt att göra stora förändringar. Och det skedde ju också enormt mycket, helt fantastiskt. En del märkte ju inte folk av därför att på tre år så hinner ju inte saker och ting sätta sig och när man får en socialdemokratisk regering som också river upp mycket av det som det hade fattats beslut om så ser man ju inte den fulla effekten av vad som skedde under 1991–1994. Till exempel så fanns det ju ett beslut om att arbetsförmedlingen skulle vara obligatorisk, eller förlåt, arbetslöshetskassorna skulle vara obligatoriska. Det är ju en fråga som man har jobbat med nu under fyra år men inte kommer hinna att genomföra, men det fanns alltså beslut om det då hösten 1994. Jag vet inte om jag ska berätta hur jag kände det på höstkanten där när vi tillträdde 1991. Jag hade alltså varit ute i "åkern" och pratat om att mycket av bostadspolitiken borde reformeras, avregleras, avskaffas, kastas i papperskorgen. Eftersom [partiledarna blev överens om att] bostadsdepartementet skulle läggas ner eftersom vi inte skulle ha någon bostadspolitik i stort sett, så fick jag den uppgiften utöver att vara kulturminister, medieminister, jämställdhetsminister att också vara bostadsminister i ett par-tre månader. Jag har alltså aldrig haft så roligt i hela mitt professionella liv som under denna höst då vi hade de här framförhandlade listorna och det bara var att gå till departementet och börja bocka av och genomföra saker och ting. Vi tog fram den bostadspolitiska propositionen på ett par veckor och förändrade bostadspolitiken i grunden. Och det var väldigt lätt därför att förhandlingarna var redan avklarade inför regeringsskiftet.

Torbjörn Nilsson:

– Så det var lite rivstartsmetoden alltså?

Birgit Friggebo:

– I högsta grad. Och det berodde på just att vi redan hade förhandlat. Sedan hade vi ju genomfört mycket och så småningom efter något år eller något sådant där så var vi tvungna att fylla på säcken igen, men då gick det inte lika fort.

Torbjörn Nilsson:

– Bengt?

Bengt Falemo:

– Det stämmer att det fanns ju så att säga listor som man hade som var väldigt tydliga vad man skulle göra och vi pratade mycket om rivstarten och hela det där. Det finns en sak som anknyter lite grann till det Birgit sade som jag tror är viktigt, en erfarenhet från åren 1976–1982 när man så att säga kom in. Vad innebär regeringsarbete? Jo, man gör budgetar och man fördelar pengar åt olika håll. Men jag tror att en viktig lärdom som de borgerliga regeringarna lärde sig från 1976–1982, det var ju det att kanske det allra viktigaste med regeringen var att göra de institutionella förändringarna. Vi pratar 1991–1994, vi hade friskolorna och vi hade den fria radion. På arbetsmarknadspolitikens område gjordes det också väldigt mycket och sådär kan man ta område efter område. Jag tror att det fanns medvetenhet att å ena sidan så har vi det mer traditionella budgetarbetet men än viktigare så handlade det just om de här institutionella förändringarna som lever vidare och som är viktiga. Skolans område är ett annat exempel. Så där tror jag att det fanns en medvetenhet om att regeringsmakten, den handlar inte bara om fördelning utan regeringsmakten handlar faktiskt om att förändra och förändra i den riktning där det finns den här gemensamma ideologiska kompassen. Och den medvetenheten tror jag betydde mycket när det gäller den här rivstarten. Att man kände att vi har faktiskt ett mandat att förändra och nu gäller det att

leva upp till det. Sedan kan man ju säga att genom att vi då hade de här treåriga mandatperioderna så hade man inte så mycket tid på sig utan då räknade man med att man har ett år att starta upp och så har man ett år att genomföra och sedan det tredje året ska man bedriva valrörelsen. Det var nog bara att hugga i så fort som möjligt om man skulle få något gjort.

Torbjörn Nilsson:

– Jag ska släppa in Inger men först har jag en följdfråga till det. Upplevde ni och såg ni också det som att nu gällde mer ett systemskifte? Var det ordet som gällde, kändes det bekvämt – för att använda ett slitet uttryck idag? Jag tänkte på Bengt.

Bengt Falemo:

– Nej, det var ju ett ord som hade fötts ur det här samarbetet med Moderaterna och Folkpartiet och det kändes ju inte som att det var vårt. Så kan jag uttrycka det. Vi pratade inte om systemskifte och kände heller inte att yes, systemskifte är vår mission. Men däremot så var det ju mer om så att säga de förändringar som vi tyckte var viktiga. Men systemskifte kändes inte som vårt.

Torbjörn Nilsson:

– Så rejäla förändringar men inget systemskifte?

Bengt Falemo:

– Ja, det kan man väl uttrycka det. Det där blir ju en symbol och inte minst på det ekonomiska området och det fanns ju en del saker som vi då var kritiska till, till exempel en del när det gällde skattepolitiken som Moderaterna då stod för och så, och då kändes det inte riktigt som, det kändes inte riktigt som våran. Däremot det här med rivstarten, det vet jag att vi gemensamt jobbade på men systemskifte var inget ord som kändes som var alla de fyra partiernas.

Torbjörn Nilsson:

– Så ni skulle i alla fall rivstarta men att man sedan kanske sprang åt olika håll?

Bengt Falemo:

– Jaa, höll jag på att säga. Åtminstone att springa åt samma håll utan diskussion. Däremot så handlade det väl om att när man sprang åt det gemensamma hållet, det var ju därför man också förhandlade, så skulle det i alla fall finnas en gemensam inriktning som man var överens om.

Torbjörn Nilsson:

– Inger?

Inger Davidsson:

– Ja, det kanske var ett annat uttryck som i alla fall vi ogillade mer och det var ju ”den enda vägen” som introducerades då också. Det gillade vi aldrig, för det finns väl ingen sådan utan man kan få intryck från olika håll. Men det jag tycker ändå måste komma fram här är ju vilken sortin den ekonomiska krisen lade på regeringsarbetet. Jag glömmer aldrig Anne Wibbles första föredragning i regeringen där hon ungefär sade att vi skulle glömma alla tankar på kostsamma ekonomiska reformer. Glöm allt ni har trott ni skall kunna genomföra för alla siffror visar back. Allan Larsson hade ju talat om ljuset i tunneln och sådär under hela valrörelsen och gett en bild av att det skulle vända, att vi var på väg mot ljusare tider och det var ju precis tvärtom. Det var ju en otroligt svår ekonomisk situation. Det tycker jag ändå upptog väldigt mycket av regeringsarbetet och påverkade olika saker som vi ville genomföra. Sedan hade vi en otrolig opposition som gick emot allting. Om vi tänker på de nedskärningar som Göran Persson gjorde senare under 1990-talet och där vi bara hade gjort små, små steg när det gällde sjukersättning och sådana saker och han liksom sedan rev till. Varje liten sådan nedskärning som vi gjorde på grund av den ekonomiska krisen följdes ju av enorma demonstrationer. Man gick runt Rosenbad och skrek att de skulle slänga oss i Strömmen

och allt vad det var, det var helt sanslös opposition verkligen mot varje liten sådan förändring. Det där gjorde ju att det blev rätt tufft eller väldigt tufft. Vi hade varje dag utanför Rosenbad två byggnadsarbetare som stod och talade om hur många som just den dagen var arbetslösa till exempel. I stort sett under hela regeringsperioden.

Torbjörn Nilsson:

– Okej, Lars?

Lars Tobisson:

– Jag tror att vi får klara ut när begreppen skapades och var de hör hemma. Systemskifte var ett begrepp som Olof Palme skapade inför 1985 års val för att beskriva det som han ansåg att Moderaterna var på väg att genomföra. Det var aldrig ett uttryck vi själva ville använda. Vi sade att vi vill ändra i systemet men vi vill inte åstadkomma något systemskifte. Det är ni som via löntagarfonderna står för ett systemskifte i svensk politik, det var vår argumentation. Men begreppet har ju sedan levt kvar som något annat än vad det ursprungligen var tänkt att representera. ”Den enda vägen” hörde hemma vid den här tiden som vi nu talar om och det uppkom så att Socialdemokraterna talade om ”den tredje vägen” och i något anförande så hade jag använt uttrycket att detta är ”den enda vägen” och det var då utgiftspolitik och avregleringar och så vidare. Och det kom sedan att uppfattas som att vi var stela och intoleranta och bara hade en enda linje att driva, så det kanske inte var så lyckat som begrepp, men de daterades alltså vid olika tidpunkter. Angående den första frågan, den stora omvälvningen som vi hade att genomföra var ju anslutningen till Europeiska Gemenskapen. Och där var det en besvärlig balansgång för detta var ju verkligen vad vi hade strävat efter tillsammans med Folkpartiet under alla år. Men tveksamheten hade ju varit stor i andra partier och inte minst hos Socialdemokraterna som vi nödvändigt måste ha med i båten. Så det var en balansgång att hela tiden se till att Socialdemokraterna i allmänhet och Mats Hellström i synnerhet var nöjda med det sätt som förhandlingarna drevs på. Och nyckeln till framgång där var nog att

vi hade utsett till minister för denna fråga en person som Socialdemokraterna själva hade förtroende för och som hade agerat EU-förhandlare tidigare, nämligen Ulf Dinkelspiel. Men om vi bortser från ekonomi så var det ju verkligen ett nytänkande som förekom. Birgit var inne på det här med, eller det kanske var Bengt som tog upp friskolorna. Vi hade ju då ambitionen, det var ju därför vi ville ha Utbildningsdepartementet, både för skola och universitet. Att vi skulle befria skolväsendet, ta bort det offentliga skoltvånget liksom universitetens styrorganisation. Det var uppgiften för den förevarande partisekreteraren Per Unckel att genomföra. När vi började med detta så var ju begreppet privatskola något som man nästan omedelbart, det var ett skällsord, och vi döpte om det till friskolor och idag är ju friskolorna allmänt accepterade liksom de experiment som har gjorts på universitetsområdet med lite friare styrformer.

Torbjörn Nilsson:

– Men hur man tillväga? Hur gick ni tillväga för att lansera, inte ett helt nytt begrepp kanske, men att få in begreppet friskola med en annan laddning än privatskola?

Lars Tobisson:

– Jag kan inte säga hur det gjordes exakt, det var mycket Per Unckels uppgift att sköta det där så då får man höra med honom. Men när jag tänker tillbaka på när jag började i politiken, privatskolor var ju ett fult ord men det lyckades vi förändra, den attityden. Och det sammanhänge ju också med en annan förändring som kom att innebära slutpunkten på Socialdemokraternas socialistiska ambitioner så att säga. Avvecklingen av löntagarfonderna som också skulle genomföras under den här perioden. Och där vi delvis kunde utnyttja de slantar som hade samlats till en slags grundfond för forskning vilket ju fick en betydelse för uppfattningen om regeringen i forskarkretsar.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, tack.

Bengt Falemo:

– Det kan möjligtvis finnas en detalj kopplat till det där med friskolor och så därför att Utbildningsdepartementet och inte minst då Per Unkel som jobbade med skolan. De hade ett arbetssätt som jag tror också blev lite, lite grann ett föredöme som flera departement sedan tog efter. Därför att de hade en stor öppenhet mot de övriga regeringspartierna. De bjöd in övriga regeringspartier tidigt i processen, hade omfattande dialoger och så med både folk från statsrådsberedningen och en stor öppenhet gentemot riksdagen och de etablerade också ett ganska omfattande arbete gentemot hela skolvärlden. Alltifrån skolstyrelser och sådant, så de hade ett brett upplagt arbete och de hade en stor öppenhet i arbetet. Det tror jag hade betydelse för att det blev en bred uppslutning så att säga internt i regeringen men det fanns också en bred dialog ute i landet kring de här frågorna. Och särskilt då självklart de alliansföreträdare eller borgerliga företrädare som fanns ute i landets skolstyrelser. Det arbetssättet hade betydelse för just att friskolereformen fick det genomslag och det arbete som har fortsatt på det. Det användes ju oftast som att skulle man inte kunna göra ungefär som Utbildningsdepartementet gjorde med skolorna? Det blev lite grann så att säga ett begrepp som användes som ju kanske inte har nämnts så ofta men ett talesätt som det ändå fanns en medvetenhet om.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Anders har en fråga här.

Anders Ivarsson Westerberg:

– Ja, två frågor. Ni målar ju upp en väldigt ljus bild här nu av hur regeringsarbetet gick till. Men då blir min motfråga eller mina motfrågor då, vad fanns det för motstånd mot att genomföra de här politiska reformerna? I regeringskansli och mellan partierna. Vilka var de svåra frågorna som ni inte kom överens om? Vilka var knäckfrågorna?

Lars Tobisson:

– Motståndet var den ekonomiska verkligheten som klippte till efter ungefär ett år med den finansiella kris vi gick igenom. 500 procent [ränta] och allt detta. Det utnyttjades ju av oppositionen och Socialdemokraterna till att bromsa vissa förändringar. De lade synpunkter på genomförandet av skatteförändringen. En del handlade om löntagarfondernas avveckling och sådant så där kom den här rivstarten som hade pågått i ett år, den kom av sig inför de ekonomiska svårigheter som dök upp och som vi måste hantera. Så det skulle jag vilja utnämna, det problemet.

Torbjörn Nilsson:

– Jag hade tänkt så här att jag återkommer till panelen med en avslutande fråga men jag tänkte höra om det fanns någon fråga från publiken som vi kunde släppa in här så vi får lite friskt blod här. Jag ser flera händer uppe, kända ansikten för mig men jag ska ta in Håkan Blomqvist då. Du får säga din fråga så får jag sedan upprepa, vi har ingen mikrofon till dig så jag får sammanfatta det kort sen så att det går in i bandet.

Håkan Blomqvist:

– Frågan var förhållningssättet till Ny Demokrati om jag får backa bandet lite. Just om det förekom några diskussioner om att inte stödja sig på Ny Demokrati? Alltså med blocköverskridande överenskommelser och så vidare. Den typen av diskussion som förs idag när man pratar om risken med Sverigedemokraterna.

Torbjörn Nilsson:

– Alltså, om det fanns då några funderingar kring om man kunde gå över blockgränserna och slippa att vinna det här stödet från Ny Demokrati. Birgit?

Birgit Friggebo:

– Ja, när det gällde den ekonomiska politiken så hade vi ju överenskommelser med Socialdemokraterna flera gånger för att förhindra bankkri-

sen. Det var ju ett väldigt avsteg från den borgerliga sammanhållningen i regeringen.

Lars Tobisson:

– Om du alltså frågar om situationen när vi bildade regering så var ju inte detta aktuellt på det viset. Då tror jag att man kan säga att vi var inställda på att bilda en borgerlig regering och så fick vi se hur det gick lite grann. Ny Demokrati hade ju sina sidor men jag tycker inte det kan beskrivas som något motsvarande Sverigedemokraterna, utan det är en ganska stor skillnad mellan dessa båda partier. Ny Demokrati kunde man kanske hoppas skulle kunna fungera som egentligen Vänsterpartiet hade fungerat åt Socialdemokraterna. Det var ju sällan Socialdemokraterna hade egen majoritet utan de litade på att när det bar till så skulle Vänsterpartiet krypa till korset, ungefär så hade vi nog tänkt oss att Ny Demokrati skulle hantera verkligheten gentemot en borglig minoritetsregering.

Birgit Friggebo:

– Ja, det sköttes ju också ganska förnuftigt sedan. Vi hade diskussioner här om Folkpartiet och Ny Demokrati, jag förhandlade alltså med Ian Wachtmeister under en halv natt om den fria radion. Därför att i riksdagen så hade då sossarna, vänstern och Ny Demokrati yrkat avslag på propositionen och då var ju antingen frågan om man skulle förhandla i riksdagen eller att man skulle ha någon ny utredning och så, det hade vi ju inte tid med utan vi skulle ju ha igenom det här med fri radio. Då förhandlade jag med Ian Wachtmeister och kom överens med honom. Och så gick det ju till.

Lars Tobisson:

– Efter ett tag.

Birgit Friggebo:

– Efter ett tag, ganska tidigt. Som kanske inte märktes utåt sett så mycket.

Torbjörn Nilsson:

– Inger?

Inger Davidsson:

– Ja, men det fanns ju inte heller någon som helst öppenhet från de övriga partierna. Det var bara under den ekonomiska krisen, för alla hade ju varit lika eniga om att försvara kronkursen till exempel. Det var ingen som avvek där inom den borgerliga oppositionen och när den stora krisen kom så var man ju öppen för att faktiskt sitta i förhandlingar och besluta gemensamt för man insåg ju att landet var ju i kris då. Men i övriga frågor var det ju, som jag i alla fall uppfattade det, fullständigt omöjligt att få till överenskommelser med någon annan då än Ny Demokrati. Som ju oftast ändå anslöt sig till regeringens politik, efter nattmanglingar.

Håkan Blomqvist:

– Fanns det någon gång i förhandlingarna med Ny Demokrati, då det inte gick att komma till något resultat?

Torbjörn Nilsson:

– Något misslyckande i överläggningarna med Ny Demokrati?

Lars Tobisson:

– Ja, det var någon gång som vi förlorade voteringen men som vi kunde leva med så att säga. Det var någon enstaka gång, jag kan inte påminna mig vad det var.

Birgit Friggebo:

– Det var någon slags barnbidrag eller någonting.

Torbjörn Nilsson:

– Deltidspensionen säger Kjell.

Birgit Friggebo:

– Ja, just det.

Lars Tobisson:

– Ja, det kan det ha varit ja. Det är möjligt. Ian hade hittat ett begrepp som var fattigpensionärer som han talade mycket om. Det kan ha varit på det området.

Torbjörn Nilsson:

– Men det var uppenbarligen inte så att det var ett stort antal sådana frågor?

Lars Tobisson:

– Nej, problemet var ju att Ny Demokrati hade ett behov av att visa sig på styva linan och jag fick vid ett tillfälle underrättelse om att de i sent stadium i KU hade röstat för en anmärkning mot statsministern för att de tyckte att han skulle få sig en känga sådär i största allmänhet. Och jag ringde Ian på morgonen och sade till honom att ja, men detta betyder ju att om vi ska ta det på allvar och ni får majoritet för det här så blir det ju regeringskris och statsministern avgår. Nej, det var ju inte alls meningen sade han då. Så då backade de på kort varsel.

Torbjörn Nilsson:

– Okej, Kjell.

Kjell Östberg:

– Ja, jag har en fråga som gäller statsministern och statsministerns roll i det här. Om man läser Tommy Möllers lilla skrift om Carl Bildt som har kommit ut nu i serien om Sveriges statsministrar så tycker jag att man kan få två bilder av Carl Bildt under den här perioden. Dels under den här fasen vi diskuterar nu så växer det fram en bild av en oerhört kompetent och målmedveten person som organiserar arbetet på ett mycket effektivt sätt. Och sedan det som händer ett år senare som vi har varit inne

på, så är det den här bilden kanske av en person som tappar greppet över vad som händer. Då undrar jag om det är någon av de här bilderna som är orättvis? Och speciellt då under den här inledande fasen. Det som är så speciellt med en statsminister är att han har ju inga egna sakområden utan måste fungera över hela fältet. Men var det några frågor som var Carl Bildts om man bortser från utrikespolitiken? Var det några frågor som han brann för? Var det några frågor som friskolor, öppna för privata initiativ, skattesänkningar eller vad det nu handlade om? Var det några frågor där man kände att det här är frågor som är viktiga för Carl Bildt och där man kan säga att han spelade en viktig roll för det här reformprogrammet som ni har skisserat mer än andra frågor?

Torbjörn Nilsson:

– Ja, vem känner sig manad till denna fråga? Birgit Friggebo?

Birgit Friggebo:

– Ja, jag kan väl börja. Jag hade ju ansvar för invandringen under de här åren och det var ju under Jugoslavienkrisen och jag hade många överläggningar med Carl och han var väldigt intresserad av det. Vi var till exempel på sommarstället nere i Skåne och han var ute och tittade på de här FRA-stationerna som finns utefter ”Fredens hav” där nere. Då tittade han in och vi pratade om invandringspolitiken. Min uppfattning är att när det var frågor som brände till och som var viktiga, då var Carl väldigt intresserad. Nu hade ju det här i och för sig en liten koppling till utrikespolitiken eftersom kriget som sådant ju pågick. Carl bar ju alltid med sig UD-rapporter, en bunt så här som han sitter och läser under pågående sammanträden. Sedan fanns det en annan bild och det var, vi hade överläggningar på Haga, de här sociala träffarna som Lars pratade om där vi åt god middag och så. Då skulle det inledas på eftermiddagen med någon diskussion i något ämne och då var han väldigt desorganiserad. Ja, det hände egentligen ingenting. Vi var många som var lite missnöjda med att det inte var någon riktigt go och fart. Men det var ju inte brännande frågor som skulle kräva lösning just då utan det var mer allmänna dis-

kussioner. Så båda bilderna är egentligen sanna skulle jag säga. Jag har uppskattat väldigt mycket samarbetet med Carl faktiskt, man kände hela tiden att man hade stöd ifrån honom. Även om man gjorde bort sig så hade man stöd hos honom.

Torbjörn Nilsson:

– Bengt och sedan Inger.

Bengt Falemo:

– Det finns ju en del som jag tror framkom lite grann tidigare och bekräftades av de som var med, inte minst de statsråd som vi hade på den tiden. Jag tror att det var Lars som nämnde det, att det fanns ett antal informella träffar och att Bildt i rollen som lagledare var väldigt uppskattad och det kanske inte är en bild som kommer fram så mycket utåt. Men det handlade både om de här gemensamma sammankomsterna som Lars var inne på men det handlade också tror jag om att han hade en ganska stor öppenhet så att statsråden hade tillträde till honom för att resonera kring besvärliga saker. Behövde man stämma av med statsministern så fanns det möjligheter till det. Jag har inte hört någon egentligen av de som var med som har haft någon kritik när det gäller den här lagledardelen utan snarare som att han var mycket uppskattad när det gäller den delen. Sedan är det ju så när det gäller hur regeringen uppfattas, är man själv så inne i det så ser man ju kanske inte det, men min känsla var i alla fall när vi senare på hösten 1994, efter regeringen hade avgått, blickar man då tillbaka så kan man ju säga att våren 1994 var ju ingen direkt framgångsperiod för regeringen. Dels var det hanteringen av svåra frågor, ekonomin, Öresundsbron och annat, men dels var det väl samtidigt också en insikt som ändå började smyga sig på. De här kraftfulla åtgärderna som regeringen vidtog inte minst då under 1992, de kommer inte att ge något resultat innan valet. Sedan såg man ju att resultat sedan kom åren efter och då insåg man väl betydelsen av de saker som hade gjorts där under framförallt 1992. Men med lite reflektion så kan man ändå säga att när man tittar tillbaka så var våren 1994, då tror jag att det fanns åtminstone

någon slags indirekt insikt om att resultaten inte kommer visa sig före valet. Då kommer det bli svårt, även om man ändå gör allt för att sitta kvar. Vi var ändå påverkade av att situationen var som den var.

Torbjörn Nilsson:

– Inger?

Inger Davidsson:

– Ja, jag kan bara instämma. Jag måste säga att jag beundrade Carl Bildt för att han var så insatt i alla detaljer. Han kunde ju ringa och diskutera en fråga som låg på ens bord, till exempel regionfrågan som blev het under en period och kyrka-stat som han var väldigt intresserad av också. Och då kände man att han kunde ju minst lika mycket som en själv men man borde ju ha kunnat mer kändes det som. Men han ledde laget på ett väldigt bra sätt. Jag minns ibland också för när vi kom till regerings-sammanträdena så var ju tanken att allt skulle vara färdigutrett men så hände det ändå att det var någon som visade att vi är nog inte riktigt med på det här, då blev det liksom ingen diskussion, han sade att vi väntar en vecka. Vi kör allmän beredning igen och så tar vi upp det på regeringssammanträdet nästa vecka. Det hände några gånger. Han var väldigt mån om att alla skulle känna sig bekväma med de beslut som fattades. Så på det sättet så var han en väldigt bra lagledare och humorn spelade roll tycker jag också.

Torbjörn Nilsson:

– Ja, några repliker på det då men först Lars, eller var Birgit på väg att höja handen?

Birgit Friggebo:

– Ja.

Lars Tobisson:

– Ja, vi ska inte förhålliga Carl Bildt nu. Jag har arbetat med honom i väl-

dig många år och vet ju vad han går för. Aristoteles säger att människan är ett politiskt djur, jag brukar säga att Carl Bildt är ett politiskt djur. Han lever och tänker för politik och det ledde ju till den där breda kunskapen han har. Men han har ett specialområde som alltid prioriterats och det är utrikes- och säkerhetspolitik och den frågan han var mest mån om under de här åren, det var att genomföra Sveriges medlemskap i EU. Det var överordnat allting annat, att det skulle tidsmässigt hinnas med trots att det var mycket knappt om tid. Sedan var vi väl alla förvånade som hade sett Carl lite grann som en enstöring och en man som gick sina egna vägar, att han var en sådan bra lagledare för det var han faktiskt. Och jag kan bara ge vittnesbörd om det. Du talade om att våren 1994 var lite problematisk, ja den blev det framförallt på grund av Öresundsbron och det motstånd som Olof Johansson reste. Vi hade oändliga möten i allmän beredning då även jag satt med där Carl lirkade med Olof Johansson om olika strömmar och genomströmningshastighet, pelarna där nere i Öresund och sådär. Han hade total detaljkunskap och de här satt och diskuterade detta. Jag satt bredvid dåvarande gruppleadaren för KD, Göran Hägglund. För jag kommer ihåg att Göran Hägglund sade, hur orkar han? Hur står han ut att hålla på på det här viset? Men det pågick tills han fann den här lösningen då Olof Johansson ensam lämnade regeringen och Centerpartiet blev kvar som parti. Men samtidigt var det ju ett svaghetstecken att man inte kunde hålla ihop regeringen hela perioden, hela vägen ut.

Torbjörn Nilsson:

– Var det så att säga brytpunkten för regeringen? Ni har nämnt flera stycken, den senare delen, kanske det senaste halvåret eller så, så var det en annan situation. Var det liksom själva vändpunkten? Eller hade vändpunkten kommit tidigare?

Lars Tobisson:

– Vändpunkten hade nog kommit tidigare med de ekonomiska svårigheterna som vi hade. Som färgade av sig på regeringens rykte. Men när vi

försökte arbeta oss ur det så lade Öresundsbron en blockering på vägen.

Torbjörn Nilsson:

– Jag tänkte att vi skulle ta en avslutande runda i panelen här som jag vill att ni ska svara på. Om ni på något sätt kort kan sammanfatta vilka personliga erfarenheter och lärdomar ni fått av det här 1991-maktövertagandet och regeringsbildningen? Vad gav det er som personer? Som politiker? Som människor så att säga. Att vara med i den här processen. Är det någonting som bara blir på pluskontot eller finns det saker som är en tagg som sitter kvar? Hur skulle ni vilja beteckna den här erfarenheten av maktövertagande 1991? När man också tänker på att det blev en mera problemfylld avrundning på den fasen. Om vi kan börja längst bort med Inger.

Inger Davidsson:

– Ja, det är naturligtvis erfarenhet som man aldrig skulle vilja vara utan. Jag var ju ganska nödbedd att bli statsråd faktiskt. Jag fick erbjudande om en statsrådspost som jag tackade nej till, det har jag inte berättat för så många och jag har aldrig sagt vilken heller men det kunde jag inte tänka mig.

Torbjörn Nilsson:

– Du har chans att säga det nu.

Inger Davidsson:

– Nej, men sedan blev det Civildepartementet med frågor som kombinerades ihop som passade mig väldigt bra. Det var en fantastisk tid. Jag brukar faktiskt ibland berätta att någon tid innan så hade jag väldigt besvär med ryggen och blev erbjuden förtidspension, med tanke på den debatt vi har nu. Jag var alltså drygt 40, eller knappt 40, och läkaren sade att du är lärare och du kan väl gå i pension. Det där ville ju inte jag då men jag har tänkt på det ibland, hur mitt liv hade utvecklats om jag hade näppat på den kroken istället. Och nu blev det en fantastisk resa som

man brukar säga för mig personligen, om det var det du ville höra. Det enda som är taggen, det är faktiskt det sociala livet. Jag upplevde det som att jag klev över tröskeln hemma och sedan kom jag inte tillbaka på tre år och det var inte enkelt att komma tillbaka. Jag hade tre söner i nedre tonåren och det tog ganska lång tid att återupprätta den kontakten som jag tyckte att man förlorade. För det tog all ens tid dygnet runt och därför så kunde jag aldrig tänka mig att komma tillbaka faktiskt. Det var jag väldigt tydlig med. Men det var det enda, annars så var det ju fantastiskt att få vara med om att faktiskt kunna genomföra saker som man har velat förändra i samhället på det sättet som ändå lever kvar fortfarande inom exempelvis den ideella sektorn. Inte minst det engagerade mig mycket och ungdomsfrågor, skuldsanering och allt vad det var. Många frågor som kändes väldigt roligt att få vara med och genomföra.

Torbjörn Nilsson:

– Vad säger du Bengt? Du har ju trots allt en lite annan position som politisk tjänsteman, med bägge delarna så att säga. Men just den här erfarenheten och att det slukar en totalt, är det så också för en person som hade dina uppgifter?

Bengt Falemo:

– Jo, men det är ju så. Det är klart att man går in där och det är ju inget jobb som man kan säga att nu är det färdigt, nu går jag hem utan det finns ju med hela tiden. Men samtidigt så är det så att man måste ha ett brinnande intresse och det blir ju på något sätt ett kall. Man blir ju också ett väldigt sammansvetsat gäng. De här politiska staberna, om man antingen sitter i statsrådsberedningen eller om man tillhör en politisk stab som finns runt ett statsråd, de är ju egentligen ganska små. Det är 5,6,7 personer någonting där och det är klart att det blir ett väldigt tajt gäng. Jag tror till och med vid något tillfälle att jag frågade ja, men om du skulle få chansen igen, skulle du ha gjort likadant? Jag tror det samfällt var nästintill 100 procent. Ja, hade jag vetat hur det här var och vad jag hade fått ut av det så hade jag hoppat på det här igen. Det är nästintill ingen,

oavsett om man går in som statsråd eller politisk tjänsteman, som ångrar sig därför att det ger så mycket och det ger så många erfarenheter. Många av de här kontaktnäten finns ju kvar. Bara i vårt fall, vi har ju ett antal som då var politiskt sakkunniga, det var ju en rekryteringsbas. Flera av dem har ju återkommit nu till exempel som statssekreterare och sådär. Så det är klart att man på det sättet har många erfarenheter. Sedan är det väl så att ja, jag var ju i den situationen att jag var småbarnsförälder då under de åren och det är klart att man efteråt så här kan fundera över hur man egentligen fick ihop tillvaron men på något sätt gick det. Som i mitt fall så var det ju så liksom att var det så att man skulle hämta på dagis så gjorde man det och sedan så var man med barnen och sedan kl 21 så satt man och jobbade 2-3 timmar. Det var så livet var om man skulle vara politiskt sakkunnig men det ingår på något sätt i konceptet. En sådan där detalj bara kan man ju säga, efter valet 1994 så slutade ju datorerna att överfyllas och man fick ingen egen post och folk ringde inte och sådär. Då var saker och ting över. Samtidigt som det ju ändå var en händelse som jag tror påverkade många av oss som var med, det var ju att när vi hade vår avslutningsfest där framåt natten ett par veckor efter valet. Det var då Estoniakatastrofen inträffade vilket gjorde att åtminstone stora delar av det här maskineriet efter god middag och allting gick igång på allvar och växlade om från att ha en avskedsfest till att nu var det skarpt läge och blev en av de mera besvärliga sakerna som inträffade under hela mandatperioden. Och att man ser den där omväxlingen från den ena stämningen till att man så att säga gick igång och var professionell regering igen och försökte sköta det på bästa sätt. Jag tror att många ändå tyckte att regeringen under de här kommande dygnet hanterade det på ett bra sätt. Det visade ändå på något sätt att det var det där att även om vi vet att vi ska lämna över så skall vi göra det här på ett bra sätt och ta vårt ansvar även om vi är i den här situationen. Det var så att säga en avslutning på mandatperioden som påverkade många och som gav det här intrycket av att det gäller att vara regering fullt ut, det handlar inte bara om starten och val utan det handlar också om att se till att avslutningen görs på ett bra och professionellt sätt och det tror jag att många har med sig.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Birgit?

Birgit Friggebo:

– Ja, det är ju både glädje och sorg. Det var ju fantastiskt att man fick genomföra så mycket. Jag var med och avskaffade tv-monopolet, jag var med och avskaffade radiomonopolet. Det byggdes ett Modernt museum, vi fick ett filmavtal, hade presskonferens [om avtalet] där journalisterna applåderade, jag har aldrig varit med om något liknande i hela mitt liv. Avreglering av bostadspolitiken påbörjades dramatiskt och så vidare. Jag fick ett enormt nätverk och när jag var landshövding då så kom ibland tjänstemännen och sade att man borde tala med den och den och jag sade att det är inte svårt, honom och henne har jag haft kontakt med. Ett enormt nätverk som man har nytta av. Sedan var jag också invandrarminister under Jugoslavienkrisen och det var ett oerhört polariserat läge i Sverige och hårda diskussioner. ”Kasta ut alla, låt alla stanna” och där stod man i mitten och var hatad av båda grupperna. Det gjorde mig skadeskjuten, jag är fortfarande skadeskjuten av invandringsansvaret. Jag hade livvakter under tre år, folk skulle ta livet av en. Det var ju bra i vissa fall för de rekade ju. Om man skulle hit till exempel så rekade ju de det och de satte mig i bilen och man var här precis på minuten, jättebra. Men det är klart att familjen inte tyckte det var så roligt, att ständigt ha folk som tittade på oss när vi var ute och gick eller när man skulle göra någonting annat. När man skulle beställa bord på restaurang så skulle man alltid säga att vi tar två bord men inte alltför nära varandra. Jaha, vad konstigt. Ja, men sedan är jag väldigt stolt också över att vi var det enda landet i Europa som tidigt gav de förföljda människorna permanent uppehållstillstånd. Och det vet jag att många kritiserade och kritiserar fortfarande idag. Jag gjorde en jämförelse av hur judarna behandlades i slutet på 30-talet och under 40-talet i vårt land och det tyckte jag inte vi skulle uppleva igen. Och sända tillbaka människor till krig och elände. Så det är jag väldigt stolt över.

Torbjörn Nilsson:

– Tack. Och så får Lars avsluta. Du är ju också på språng.

Lars Tobisson:

– Ja, jag är det så jag har en anledning att göra det kort. Jag kan säga att för mig så var det ju en intressant period men för mig så innebar det ju inte så mycket förändring. Jag var gruppleddare innan vi kom in i regeringen 1991, jag var gruppleddare, vice partiledare även åren därefter. Jag har skrivit i den här tjocka boken som jag har gett ut i form av memoarer att två perioder av min politiska verksamhet var mera intressanta och det var dels tiden som partisekreterare då tidigare under den första borgerliga regeringen och dels den tid därefter då jag vikarierade för Carl Bildt som partiledare när han var nere på Balkan och styrde och ställde. Man har lite olika personliga uppfattningar om hur det här var. Jag har skrivit om det och det går att läsa där så kan jag korta mig med det.

Torbjörn Nilsson:

– Tack för det. Då får jag tacka panelen för ett väldigt intressant samtal. Det här kommer alltså att skrivas ut och ni kommer att få en utskrift och om det är något som ni vill rätta som har blivit fel, så vi kommer skicka ett papper till er. Dessutom är det ett papper vi vill att ni ska skriva under som ett avtal att vi får lägga in det här samtalet på nätet. Det spelas ju in just för att det ska offentliggöras. Jag vill också tacka er, ni ska få en skrift till, ni fick ju först en bok men nu får ni en skrift till så att vi är helt säkra på att ni kan läsa den. Varsågod.

Att forska om maktskiften

Torbjörn Nilsson & Anders Ivarsson Westerberg

Sedan vittnesseminariet 1991 har presenterats ska nu de svenska maktskiftena sättas in i ett historiskt och forskningsmässigt perspektiv. Grunden utgörs av en forskningsansökan om maktskiften och politisk förändring som utarbetats inom Samtidshistoriska institutet. Vittnesseminariet kan i detta sammanhang också ses som en del i en förstudie om svenska regeringsskiften i Sverige. Texten inleds med en historisk genomgång av svenska maktskiften. Därefter kommer en kort forskningsöversikt.

Maktskiften är centrala i en demokrati. Även om ett maktskifte i meningen regeringsskifte inte inträffar kan ändå omfattande förändringar och maktförskjutningar äga rum. Detta kan vi se efter valet 2010 som inte ledde till regeringsskifte, men där den nya situationen med Sverigedemokraterna som nytt parti i riksdagen ledde till omfattande spekulationer om hur en riksdagsmajoritet kunde uppnås och hur landet skulle styras. Strax efter valet förklarade Mona Sahlin att det röd-gröna samarbetet tagit en "time out". Senare meddelade hon också sin avgång som partiledare.

Men trots att det inte blev regeringsskifte och att sådana varit relativt sällsynta i Sverige har själva möjligheten att byta ut landets politiska ledning varit betydelsefull. I mer än fyra decennier, 1932–1976, förekom inga regeringsskiften i Sverige, om man bortser från Bramtorps korta Bondeförbundsregering sommaren 1936 ("Semesterregeringen") då inga viktiga frågor avgjordes. Den socialdemokratiska regeringen satt orubbad, om än periodvis i koalition med något annat parti, med Bondeförbundet/Centern 1936–1939, 1951–1957, och i krigsårens samlingsregering 1939–1945 då de fyra demokratiska partierna samverkade. Det långa socialdemokratiska maktinnehavet kan sägas ha format den svenska politiska kulturen utifrån värdeord som stabilitet, samförstånd och starka majoriteter.

Tanken på maktskifte fanns dock hela tiden på den borgerliga sidan,

även om man ibland misströstade. Ett resultat av de många valnederlagen var försöken till borgerlig samling vid 1960-talets mitt. Det bildades till och med ett borgerligt samlingsparti, Medborgerlig samling (MbS), men som i stort sett enbart fungerade i Skåne. Efter några år lades detta försök till ett enhetligt borgerligt oppositionsparti ned.

Oppositionen formade sålunda sina strategier utifrån socialdemokratins till synes eviga maktutövning, ibland i stark konflikt med regeringen, ibland utifrån ett samarbete, ibland samlat, ibland med påtagliga motsättningar mellan Högern/Moderaterna och de dåvarande mittenpartierna Folkpartiet och Centern. Det senare partiet var inte heller entydigt på den borgerliga sidan, vilket visas av koalitionsregeringarna med Socialdemokraterna och även av det organiserade samarbetet 1994–1998. Centerns helhjärtade uppslutning kring en fyrpartiallians under 2000-talet har haft en avgörande betydelse för borgerlighetens maktövertagande 2006 och vidare regerande efter 2010. Centerns, Folkpartiets och kristdemokraternas svaga röststöd och Moderaternas frammarsch kan emellertid på sikt resultera i borgerlig splittring och därmed större möjligheter till en socialdemokratisk comeback vid makten.

Rädslan för splittring

Borgerlighetens splittring var länge ett socialdemokratiskt trumfkort gentemot oppositionen. Splittring och politisk osäkerhet har länge haft en hotfull klang i svensk politik, delvis som en följd av de historiska omständigheterna kring etablerandet av det socialdemokratiska maktinnehavet. Partiet kom till makten i en kristid, 1932, som föregåtts av 1920-talets relativt flitiga maktskiften. Tio regeringar förekom under lika många år, även om de inte alltid innebar maktskiften (när Hjalmar Branting avled 1925 ersattes han av partikamraten Rickard Sandler, två expeditiönsministärer följde på varandra 1920–1921). Det viktiga är ändå att i den socialdemokratiska historieskrivningen, med inflytande under lång tid framöver, kontrasterades det stormiga 1920-talet med alla dess regeringsskiften med det stabila 1930-talet då SAP stod vid rodet. Ett exempel på denna historieskrivnings genomslag är den både char-

merande och skickligt gjorda TV-dokumentären *"Folkhemmet tur och retur"*, framställd av Olle Häger och Hans Villius som en del av svts: programserie *"Hundra svenska år"* som sändes inför tusenårsskiftet. Övergången från det oroliga 1920-talet till 1930-talets fasta regeringspolitik illustrerades med komiska klipp om regeringar som raskt avlöste varandra innan framtidsbyggandet och bostadsbyggandet kunde ta vid 1932.

De borgerliga partiernas valseger 1976 kan ses som en vändpunkt. Centerpartiets ledare Thorbjörn Fälldin bildade en borgerlig treparti-regering och SAP förpassades för första gången sedan 1932 till oppositionsrollen. Också valet 1979 vanns av de borgerliga, men perioden blev ändå en parentes, även om man inte ska underskatta betydelsen av att borgerligt styre över huvud taget hädanefter kunde ses som ett reellt alternativ. Ovanan att regera och den starka socialdemokratiska ideologiska dominansen gjorde ändå att de borgerliga regeringarna av olika snitt präglades av försiktighet. Att ta makten hade varit viktigare än att varaktigt ändra samhällets utformning. 1991 var de borgerliga tongångarna annorlunda. Med Moderaternas och Folkpartiets program *"Ny start för Sverige"* formulerades en linje om EU-medlemskap, sänkta skatter, översyn av socialförsäkringarna, ökad valfrihet, stärkt enskilt ägande samt en ny energipolitik. Kristdemokraterna anslöt sig till programmet och efter vissa modifieringar även Centern. Därmed hade ett starkt förändringsperspektiv lanserats, ett maktskifte av mer långsiktig karaktär än bara erövrandet av regeringsmakten stod på programmet.

Inte heller denna gång lyckades man emellertid. Socialdemokratin tog över 1994 och behöll sedan makten i tolv år, till 2006 då ett mer mittenorienterat moderatparti angav tonen. Förutsättningarna var i flera avseenden mer gynnsamma än både 1976 och 1991: majoritet i riksdagen, starkare sammanhållning, en ideologiskt försvagad socialdemokrati och en i början god ekonomisk konjunktur. Det senare byttes dock till en internationellt spridd finanskris under 2009. Regeringens hantering av krisen bidrog till att Reinfeldts fyrtipartiregering överlevde valet 2010. Det förnyade förtroende man fick av väljarna kan kanske bidra till att maktskiftet 2006 i historiens ljus klassas som början till ett mer långvarigt

maktinnehav, kanske ett "borgerlighetens 1932"? Man kan också konstatera att skrämselorden splittring och motsättningar vid 2010 års val vändes mot socialdemokratin, mot den rödgröna allians med Miljöpartiet och Vänsterpartiet som skapades för att matcha det borgerliga, jämfört med tidigare decennier, tydligt samspelta regeringslaget.

Regeringsskiftet påverkar inte bara valets vinnare. Även förlorarna tvingas anpassa sig till en ny situation. Lika ovana med att sitta vid makten som de borgerliga länge var, lika ovant var det för socialdemokratin att bedriva oppositionspolitik. Tillgången till regeringsapparaten klippes av över en natt 1976. Hur skulle man skapa de resurser som behövdes? Dessutom, hur förde man en effektiv oppositionspolitik? Genom en konstruktiv politik, inriktad på att kunna påverka politiken – och kanske splittra det borgerliga blocket? Eller genom en hård konfrontationstaktik för att underlätta en mobilisering? Borde man försöka fälla regeringen så fort som möjligt, eller rikta in sig på att ta hem nästa ordinarie val?

I det sammanhanget är frågan om "återställare" viktig. I vilken grad vill man, eller ens kan man, avskaffa vad den tidigare regeringen har genomfört? Efter Socialdemokraternas återkomst 1982 respektive 1994 var återställarna få. Internationella erfarenheter, till exempel från Storbritannien, visar att det också finns förändringar som ett parti i opposition bekämpat men som i regeringsställning egentligen ses som positiva. Att Labour under Tony Blair inte ville återställa den makt som fackföreningsrörelsen miste under föregångaren Margaret Thatchers konservativa regim var uppenbart.

I borgerlighetens politiska kultur, om än med skiftningar mellan de olika partierna, var länge erövrandet av makten, att visa att det över huvud taget fanns ett alternativ till Socialdemokratin, ett centralt tema. SAP sågs i den allmänna debatten länge som det naturliga regeringspartiet. Den bilden fanns också inom partiet självt, något som kan förklara den osäkerhet som uppstått när man förlorat makten. Inte minst hösten 2010 har gett prov på denna maktlöshet efter det svidande valnederlaget, till råga på allt föregånget av ett smärtsamt nederlag 2006.

Regeringsskiftet kan som 1932 vara inledningen till ett längre po-

litiskt maktinnehav, med avgörande betydelse för samhällets politiska utveckling. Det kan, som 1976, medföra små sakpolitiska förändringar, men i stället ges en symbolisk betydelse – att borgerligheten överhuvudtaget kan vinna regeringsmakten. Influenser utifrån, ekonomiska såväl som ideologiska, kan bidra till ett förändrat opinionsklimat som en regering skickligt anpassar sig till. Något regeringsskifte inträffar därför inte, men politiken ändrar kurs, man kan tala om ett ideologiskt maktskifte. Det kan hävdas att socialdemokratins maktinnehav 1994–2006 delvis kan karakteriseras på så sätt. Å andra sidan finns naturligtvis exempel på hur regeringsskiften skett i takt med tidens förändrade förutsättningar och på så sätt förstärkt förändringspotentialen. Thatcher 1979 eller regeringen Bildt 1991 kan vara sådana exempel.

Att politiska maktskiften har blivit fler i Sverige efter 1976 är ett trivialt påstående. Även om regeringar inte byts vid varje val, något som förekommit i andra europeiska länder, har den svenska politiken på detta område, liksom ifråga om politikens innehåll, närmat sig andra europeiska länders. De unika dragen i svensk politik har alltmer ersatts av genomsnittlighet, eller blivit mer ”lagom” om man tar till ett om inte unikt så ändå djupt känt inhemskt begrepp.

Maktskiften och politisk förändring

Varför är maktskiften intressanta att studera? En huvudanledning har redan antytts i texten, att maktskiften snarare handlar om bredare förändringar i samhället som visar att det finns bakomliggande förändringar som inte nödvändigtvis har med regeringsinnehavet att göra. Det är uppenbart att den politiska förändringen och regeringskiften är två olika saker, där det är svårt att avgöra hur de hänger ihop. Istället är det andra trender eller händelser som står för förändring.

Margaret Thatcher brukar få symbolisera det globala regimskifte som inträffade omkring 1980. Vid samma tid hade Ronald Reagan valts till USA:s president och lanserat en monetärt orienterad politik.

De idéer som sammanfattats under begreppet ”nyliberalism” hade slagit igenom (Boréus 1994). Detta inte helt klara begrepp har i prak-

tiskt utformning fått en rad skiftande uttryck, och kan kanske framför allt ses som en ideologisk viljeinriktning, om än mycket klar sådan. Det har ibland beskrivits som en politik som syftar till att överföra makten från stat till marknad. Allt är emellertid inte nytt inom nyliberalismen, utan i många stycken gamla liberala idéer. I västvärldens förvaltningar fick nyliberalismen sitt praktiska uttryck i en rad reformer som syftade till en ökad ekonomistyrning och marknadsinriktning under paraplybegreppet New Public Management (Hood 1991). I Kina infördes lika drastiskt en på många sätt marknadsorienterad version av det kommunistiska systemet. Just 1979 bröt samtidigt den andra oljekrisen ut. Den internationella lågkonjunktur som följde i dess spår drabbade inte minst Sverige hårt. Tillväxten upphörde och inflationen blev tvåsiffrig. Våren 1980 bytte den borgerliga regeringen kurs. Mitt under en tilltagande lågkonjunktur genomfördes en åtstramning av den ekonomiska politiken. För första gången på åtskilliga decennier presenterades ett nedskärningsprogram för den offentliga sektorn. Keynesianismen som idé ansågs inte längre vara giltig, och Sverige hade tagit de första stegen mot en utbudsorienterad politik. Andra institutionella förändringar av betydelse rör avregleringar av finansiell och annan ekonomisk verksamhet: bank- och valutaregleringar och handel. Slutligen understryks för statens del också betydelsen av budgetdisciplin, skattereformer för att sänka marginalskatter samt införandet av en självständig riksbank. Intressant ur detta perspektiv är att den socialdemokratiska regering som tillträdde hösten 1982 också accepterade huvuddragen i de nya tankarna.

Den typ av förändringar forskare avser när man talar om politisk förändring de senaste decennierna är ökad internationalisering (Goldmann 2001, Vifell 2006), medialisering (Strömbäck 2000), ideologiskifte (Boreus 1994), ett snabbare tempo i politiken och samhället, allt mer komplexa organisatoriska strukturer (Anderson 2002) och marknadsisering (Leys 2001, Svensson 2001). Det brukar hävdas att den traditionella politiska styrningen fått allt svårare att slå igenom, och att den istället delvis ersatts med strukturer, regler och aktörer som styr på avstånd och i nätverk (Peters & Pierre 2000, Djelic & Sahlin-Andersson 2006). Oavsett hur

olika regeringsskiften och -perioder ska tolkas framstår just relationen mellan regeringsskiften och mer långsiktiga politiska förändringar som ett fruktbart studieobjekt.

Ofta är det emellertid först i efterhand som det går att bedöma om det skett ett skifte eller om någon långsiktig politisk förändring kan observeras. Vad som till synes är en vändpunkt eller ett brott i utvecklingen kan efter en tid ses som en mindre förändring då hela utvecklingsförloppet studeras. Det är uppenbart att tiden är av stor betydelse när man ska studera regeringsskiften i relation till en bredare politisk förändring. Sagt på ett annat sätt måste man för att kunna studera denna relation anlägga ett historiskt perspektiv på politiska processers förändring. Vi lånar här Charles Tillys ord:

Not only do all political processes occur in history and therefore call for knowledge of their historical contexts, but also where and when political processes occur influence how they occur. History thus becomes an essential element of sound explanation for political processes. (Tilly 2006, s 420)

Forskning om maktskiften

Regeringsfrågan är förstås central inom statsvetenskaplig litteratur, men efter en genomgång av forskningen på området visar det sig att frågan om hur regeringsskiften och politisk förändring förhåller sig till varandra inte behandlats på ett samlat sätt.

När det gäller regeringsbildningen har Hermerén (1975), Bergman (1995) och Isberg (2007) visat att när det nuvarande regelsystemet tillkom i början av 1970-talet var det dominerande synsättet att man ville underlätta regeringsbildningarna. De fyra partierna i Grundlagsberedningen – Vänsterpartiet var inte representerat – enades därför om att behålla principen om att en statsministerkandidat kan bilda regering och sitta kvar så länge som han/hon inte har en majoritet av riksdagsledamöterna mot sig. Detta kallas den negativt formulerade parlamenta-

rismens princip. Under den förra grundlagen var det dock kungen som formellt utnämnde statsministern och främst Socialdemokraterna hade invändningar mot detta. Genom "Torekovskompromissen" (1971) enades de fyra partierna om att talmannen, och inte monarken, formellt ska leda regeringsbildningsprocessen. De borgerliga var dock skeptiska till att låta en talman utnämna statsministern. Därför enades man samtidigt om ett "korrektiv", nämligen att genom en omedelbar omröstning försäkra sig om att en absolut majoritet (mer av hälften) av alla ledamöter inte motsatte sig talmannens förslag (Bergman 1995).

I en analys av regelsystemet och dess konsekvenser, skriven för Grundlagsutredningen, har Magnus Isberg visat att sedan den nya regeringsformen trädde i kraft har debatten ofta handlat om att minoritetsregeringar är svaga och att majoritetsregeringar är bättre för landet. I Isbergs analys av regelsystemet och hur det använts framkommer också ett nytt motiv bakom intresset för regeringsbildningsreglerna. De nyvaknade intresset bottnar i att Socialdemokraterna, lett av statsminister Göran Persson, gick tillbaka kraftigt i valet 1998, men att Persson ändå satt kvar som statsminister. Orsaken var, menar en del, att Persson på grund av reglerna för regeringsbildandet hade en starkare förhandlingsposition än de andra partiledarna. Enligt det rådande regelverket finns inget att invända mot händelserna 1998, men det väcker, enligt kritikerna, frågor om inte en statsminister efter en större valförlust bör avgå för att lämna plats för en ny talmansrunda och ett nytt beslut i riksdagen. Grundlagsutredningen landade också i att riksdagen ska rösta om statsministern efter varje val. Om inte en majoritet av ledamöterna röstar emot sitter statsministern och därmed regeringen kvar. Partierna är eniga om reformen och den kommer därför sannolikt att träda ikraft 2011.

Mycket av den internationella litteraturen på samma tema, regeringar och koalitionsbildningar, är baserad på starka antaganden om rationella politiska aktörer som söker uppnå mål. Utgångspunkten är ofta ett eller flera av de mål som statsvetaren Gunnar Sjöblom (1968) identifierat som centrala, nämligen policyförändringar, parlamentariskt inflytande, att vinna röster i allmänna val och att hålla samman partiet. I internationell

litteratur har denna typ av forskning bildat en mycket omfattande och central del av statsvetenskaplig forskning (se exempelvis Laver & Schofield 1990; Müller & Strøm 2000). Viktiga svenska bidrag till denna tradition har skrivits av Bergman (1995), Jungar (2000) och Bäck (2003). I denna forskning har man bland annat kunna visa att i Västeuropa ungefär en tredjedel av alla regeringar som bildas är minoritetsregeringar, dvs. de saknar uttalat stöd från partier som kontrollerar mer än hälften av alla parlamentsledamöter. Man har också funnit att partierna i en regeringskoalition tenderar att fördela ministerposter så att partierna får det antal ministerposter som är proportionellt till hur många parlamentsledamöter partierna har. Forskare har även visat att regeringsstabilitet kan vara en viktig faktor för att förklara politiska utfall i termer av policypåverkan. På senare år har man börjat intressera sig för governancefrågor, dvs. vad som händer inom regeringar mellan det att de bildas och det att de avgår eller tvingas avgå (Strøm, Müller and Bergman 2008). Det finns också inom denna typ av forskning en strävan efter att integrera studierna av regeringar med studier av parlamentariska allianser och utfall av politiska uppgörelser (Martin & Vanberg 2005).

Ett slags forskning som bedrivits kring regeringsskiftet handlar om hur väljarbeteenden styrs och röstsiffror kan tolkas. Det är valforskningen som främst de göteborgska statsvetarna ägnat sig åt (Oscarsson & Holmberg 2007). Sådana eftervalsanalyser försöker förklara varför valen gick som de gick med utgångspunkt från väljarbeteendet. Även om studierna i sig görs i efterhand (svåra att göra innan...) diskuterar dessa eftervalsanalyser förutsättningarna för eventuella regeringsskiftet. Efter valet och regeringsskiftet 2006 då Reinfeldt tog över, var några förklaringsfaktorer till skiftet att en minskad väljarmobilisering hade gynnat de borgerliga, att väljarrörligheten hade ökat, misstroenderöstningen ökat, klassröstning minskat, att partipositionering och kommunikation av ståndpunkter var viktig (och att Socialdemokraterna där misslyckades). Flera av dessa är exempel på längre verkande trender i väljarbeteendet. Alliansen vann enligt Oscarsson & Holmberg därför att de lyckades presentera ett enat alternativ som dessutom tog sig in mot mitten

i politiken och tog över de klassiska socialdemokratiska frågorna som till exempel sysselsättningen. Opinionen försköts också åt höger vilket gjorde att fler bytte parti. Väljarna ville ha regeringsskifte och ville byta statsminister.

Statsvetaren Peter Esaiasson har i sin avhandling undersökt svenska valkampanjer under ett långt tidsskede, från tvåkammerssystemets början 1866 till 1988 (Esaiasson 1990). Esaiasson karakteriserar de olika valen utifrån både de centrala stridsfrågorna och de politiska arbetsformer som utvecklades.

En studie som behandlar förberedelserna för regeringsskiften och själva skiftena är statsvetaren Hans Bergströms (1987) avhandling där förberedelserna inför 1976, 1979 och 1982 års val studerades. En viktig slutsats är att tiden har utomordentligt stor betydelse för den politiska processen. Han urskiljer övergången från opposition till regering, startperioden för den nya regeringen och tidsförloppet under en mandatperiod som viktiga punkter. Skiftet från opposition till regering innebär inte bara ett maktskifte, utan också ett skifte i sammansättningar mellan olika aktörer i processen (i Bergströms ord kommunikation och koalitioner) vilket ger olika förutsättningar för dem som hamnar i regeringsställning jämfört med innan.

En av få svenska studier som tar tag i frågan om regeringsskiften i relation till politisk förändring är statsvetaren Cecilia Garmes (2001) avhandling om regeringsskiftet i Sverige 1976 och i Frankrike 1981. Båda är exempel på att efteråt drev regeringarna en politik som stod i stark kontrast till den politik man gått till val på. Bokens utgångspunkt är att idéer om den nyttomaximerande rationella aktören inte kan förklara varför nykomlingar till regeringsmakten ändrar politisk ideologi och genomför politiska program som bygger på idéer de själva arbetat emot under sin tid i opposition. Garme ställer frågan om vad som får politiska aktörer att ändra sina preferenser och identiteter, varför vill man plötsligt göra något annat än det man kämpat för att få göra? Strukturer, institutioner och idéer relaterade till den gamla makthavaren blir då viktiga förklaringar till hur aktörers identitet formas när den kommer till makten.

Ett svar är att de nya maktinnehavarna strävar efter att bli erkända eller med ett annat ord regeringsdugliga när de kommer i regeringsställning. Det finns en "norm of rule", ett sätt man förväntas vara på när man styr landet som ställer krav på den som tillträder.

Många pekar också på den ökade tidspressen och arbetsbördan då den nya regeringen kommer på plats. I en antologi, *Maktskifte*, med samlade erfarenheter från ett antal aktörer som deltog i det borgerliga maktskiftet 1976 (Åsling 2001) framkom samma slags synpunkter som i aktuell forskning: att tiden ses som statsrådets och regeringens knappa resurs, att man ständigt slits mellan olika akuta frågor och medias bevakning. Det finns mycket som talar för att just medias roll sedan dess ytterligare förstärkts och styr regeringens arbete, vilket diskuterats under etiketten medialisering (Asp 1986, Strömbäck 2000). Den politiska tiden tycks gå olika fort beroende på om man befinner sig i maktställning eller i opposition. En ytterligare aspekt är att politiken också styrs av rutiner som har sin egen tidslogik, till exempel budgetprocessens faser, tiden för lämnande av regeringspropositioner, riksdagens sommaruppehåll etc. I detta ligger en idé om att den tid som våra klockor visar inte stämmer med vår uppfattade tid, eller att tiden går olika fort eftersom en viss typ av politiskt arbete samlas till vissa deadlines eller tidpunkter, s.k. "politisk tid". Den politiska tiden har olika hastighet i nationell kontext jämfört med EU eftersom länder med olika politiska system (och politisk tid i form av val, budgetprocesser etc) samarbetar på europeisk eller internationell nivå (Goetz & Meyer-Sahling 2009). Detta är ett framväxande forskningsfält där ett pionjärverk på området är Magnus Ekengrens avhandling (Ekengren 1998).

En aspekt av detta är att man då förväntas leva upp till de löften som man gett i valrörelsen. Den vardagliga uppfattningen om vallöften är att de sällan hålls när regeringen kommer i regeringsställning, vilket också uppmärksammas i medierna där en vanlig journalistisk vinkel är att jämföra listan med vallöften med vad som genomförts och "boca av" dessa. Statsvetaren Elin Naurin (2009) visar tvärt emot den vardagliga uppfattningen att man håller sina vallöften, eller åtminstone gör något åt

det som utlovades. Det är i vart fall betydligt vanligare att hålla vallöften än att helt bryta dem (genomsnitt 65 procent efter en genomgång av ett antal vallöftesstudier). Naurin vill försöka förklara och förstå detta något förbryllande läge. Svaret är att konkreta vallöften i valmanifest ofta är det som forskare menar när de talar om att hålla politiska löften, medan medborgarnas definition enligt Naurin är mycket bredare. Naurin sammanfattar också under vilka förutsättningar forskningen visar att partier håller sina löften i störst utsträckning. Sådana faktorer kan vara partiernas position efter valet, den konstitutionella kontexten, partiets position i regeringen (i en koalition), typ av löfte eller socioekonomisk kontext (ibid.). Dessa faktorer är ett försök att bestämma regeringars handlingsutrymme, och i vilken utsträckning man faktiskt kan göra det man säger att man vill göra.

Relevant i denna diskussion är också historikern Sven-Erik Larssons avhandling *Regera i koalition* (1986) om Fälldinregeringen och kärnkraften där löften om att inte ladda nya kärnkraftverk ställdes i en annan dager utifrån den reella situationen (kontraktssituationer, skadeståndskrav, sysselsättningsproblem vid byggarbetsplatser mm). Vallöften anknyter också till idén om att det råder politiska konjunkturer under mandatperioden. Idén bygger på att politikerna är rationella aktörer som försöker maximera antalet röster de kan få i nästa val. Många studier har visat hur beska reformer och utgiftsökningar oftare kommer i början av en mandatperiod än senare, dvs att det finns ett samband mellan regeringens ekonomiska aktiviteter under dess olika faser (Palldam 1997). Vi får därför också "politiska budgetcykler" som innebär att den sittande regeringen på olika sätt försöker förbättra ekonomi och arbetslöshetssiffror i slutet av sin period. Kopplat till detta är att regeringar har svårare att bli omvalda i en ekonomisk lågkonjunktur (Nannestad 1989), vilket ur ett rationalistiskt perspektiv stärker idén om politiska konjunkturer.

När det gäller svenska regeringsskiftet finns det förutom det som redan refererats ett par böcker av journalister (Isaksson 1994, 1995). I *Världens bästa regering – tusen dagar som förändrade Sverige* går Christer

Isaksson igenom Bildtregeringens mandatperiod 1991–1994 och beskriver regeringens inre liv, dess samarbete och politiska arbete. Han menar att regeringsperioden ledde till ett systemskifte som tog sig uttryck i en acceptans för högre arbetslöshet, konkurrensutsatta välfärdssystem och försök att minska yttrandefriheten (Isaksson 1994). Statsvetaren Johannes Lindvall har beskrivit omsvängningen på det ekonomisk-politiska området från målet om full sysselsättning till att bekämpa inflation, och menar tvärt emot Isaksson att hela den politiska eliten från borgerliga till socialdemokrater var ansvariga för detta systemskifte (Lindvall 2006). Enligt Lindvall kan man således inte förklara systemskiftet (om det nu var ett sådant) med att regeringen skiftade.

I boken *Revanschen* skildras på samma sätt regeringsskiftet då Socialdemokraterna och Ingvar Carlsson återkom i regeringsställning 1994. Båda Isakssons böcker kommer med viktiga empiriska bidrag men är inga systematiska forskningsstudier. För övrigt finns det ett par antologier som samlat erfarenheter från de aktörer som deltagit vid regeringsskiftet. Särskilt diskuteras regeringarna 1976–1982 i Nils G Åslings tidigare nämnda antologi (Åsling 2001).

Den amerikanska forskningen om regeringsskiftet handlar mycket om byten av presidenter, och det skifte som sker i förvaltningen efter presidentskifte. Landets så kallade spoils system innebär att tusentals tjänstemän byts ut på politiska grunder. David Lewis (2008) som studerat amerikanska presidents utnämningsspolitik menar att politiseringen dels beror på att presidenten vill skaffa sig kontroll över den självständiga byråkratin (se även Calvert m fl 1989, Withford 2002), dels att det handlar om den ordinarie utnämningsspolitiken. Han menar vidare att det finns ett tydligt samband mellan en försvagad prestation i förvaltningen och en ökad politisering, dvs att politiserar man så monterar man ned förvaltningens kompetens i lika hög grad. Politisering blir därför ett viktigt styrmedel från regeringars sida för att se till att de politiska förslagen genomförs på det sätt som man tänker sig. Detta pekar på en viktig förutsättning för att regeringsskiftet också ska kunna leda till politisk förändring, att förvaltningen ska genomföra de politiska förslagen.

Förvaltningen eller byråkratin ses då som en tröghet i det politiska systemet som måste "tämjas" för att åstadkomma förändring.

Som genomgången visat finns det ett antal olika idéer om regeringars handlingsutrymme och relationen mellan regeringsskiftet och politisk förändring. Mestadels har denna forskning hämtats från olika underdiscipliner inom statsvetenskap. Det tycks finnas ett stort antal faktorer eller variabler av olika karaktär som kan förklara regeringars handlingsutrymme. Några av dessa är politisk-ideologisk kontext, "tidsanda", konstitutionell kontext, socioekonomisk kontext, ekonomiska konjunkturer, partisystemets förändring och förändrade väljarbeteenden, mediernas roll och politikens medialisering, förekomsten av resurser och grad av handlingsfrihet, förhandlingar mellan partier och relationerna till övriga intresseorganisationer och grupper, aktörers perceptioner, partiernas position efter valet samt mandatperiodens konjunkturcykel.

Sammanfattningsvis finns det relativt lite forskningslitteratur om vad som konkret sker vid ett regeringsskifte, däremot många olika idéer om vad som kan tänkas påverka regeringars handlingsutrymme. Slutsatsen är att forskningen om maktskiftet och politisk förändring har stor utvecklingspotential, såväl empiriskt som teoretiskt.

Referenser

- Anderson, J, 2002, red, *Transnational democracy: political spaces and border crossings*. London: Routledge.
- Asp, K, 1986, *Mäktiga massmedier*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Bergman, T, 1995, *Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation: An Analysis of Winning Minority Governments in Sweden*. Umeå University: Department of Political Science.
- Bergström, H, 1987, *Rivstart? Om övergången från opposition till regering*. Stockholm: SNS.
- Boréus, K, 1992, *Högergå: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969–1989*, Tiden, Diss. Stockholm: Univ.
- Bäck, H, 2003, *Explaining coalitions: evidence and lessons from studying coalition formation in Swedish local government*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Calvert, R L, McCubbins, M D & Weingast, B R, 1989, "A Theory of political control and agency discretion", *American journal of Political Science*, Vol 33, No 3, s 588–611.
- Djelic M-L & Sahlin-Andersson K, 2006, *Transnational Governance. Institutional Dynamics of Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekengren, M, 1998, *Time and European governance: the empirical value of three reflective approaches*. Diss. Stockholm studies in politics. Stockholm: Univ.
- Esaiasson, P, 1990, *Svenska valkampanjer 1866–1988*, Stockholm: Allm. Förl.
- Garme, C, 2001, *Newcomers to power. Socialists conquer France in 1981, non-socialists conquer Sweden in 1976*. Uppsala: Acta universitatis upsaliensis.
- Goetz, K H & Meyer-Sahling, J-H, 2009, "Political time in the EU: dimensions, perspectives, theories". *Journal of European Public Policy*. 16:2, 180–201.
- Goldmann, K, 2001, *Transforming the European nation-state: dynamics of internationalization*. London: Sage.
- Hermerén, H, 1975, *Regeringsbildningen i flerpartisystem*. Lunds universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

- Holmberg, S & Oscarsson, H, 2004, *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Hood C, 1991, "A Public Management for all Seasons?" *Public Administration* 69:3–19.
- Isaksson, C, 1994, *"Världens bästa regering..."*. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Isaksson, C, 1995, *Revanschen. Ingvar Carlssons väg tillbaka*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Isberg, M, 2007, "Misstroendeförklaring och regeringsbildning 1994–2006 – regeltillämpning och författningspolitiska alternativ". *Grundlagsutredningen: SOU 2007: 41*.
- Jungar, A-C, 2000, *Surplus majority government: a comparative study of Italy and Finland*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Larsson, S-E, 1986, *Regera i koalition. Den borgerliga trepartiregeringen 1976–1978 och kärnkraften*. Diss. Stockholm: Bonnier.
- Laver, M & Schofield, N, 1990, *Multiparty Government – The Politics of Coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, D E, 2008, *The politics of presidential appointments*. Princeton: Princeton university press.
- Leys, C, 2001, *Market Driven Politics*. London: Verso
- Lindvall, J, 2006, *Ett land som alla andra. Från full sysselsättning till massarbetslöshet*. Stockholm: Atlas.
- Martin, L W & Vanberg, G, 2005, "Coalition Policymaking and Legislative Review". *American Political science review*, Vol. 99. No. 1, pp. 93-106.
- Müller, W C & Strøm, K, red, 2000, *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Nannestad, P, 1989, *Reactive voting in Danish general elections 1971–1979: a revisionist interpretation*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Naurin, E, 2009, *Promising democracy. Parties, Citizens and Election Promises*. Gothenburg studies in politics 118. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Oscarsson, H & Holmberg, S, 2007, *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts juridik.

- Paldam, M, 1997, *Dansk u-landshjælp: altruismens politiske økonomi*. Århus: Aarhus Universitetsforl.
- Pierre, J & Peters, B Guy, 2000, *Governance, Politics and the State*. London: Macmillan press.
- Sjöblom, G, 1968, *Party strategies in a multiparty system*. Lund: Studentlitteratur.
- Strøm, K, Müller, W C & Bergman, T, 2008, red, *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Strömbäck, J, 2000, *Makt och medier. En bok om samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, T, 2001, *Marknadsanpassningens politik. Den svenska modellens förändring 1980–2000*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Tilly, C, 2006, "Why and how History matters". I Goodin, R E & Tilly, C, red, *The Oxford handbook of contextual political analysis*. Oxford: Oxford university press.
- Vifell, Å, 2009, "EU:s sysselsättningsstrategi – ett tvingande nätverk" i Pierre, J & Sundström, G, red, *Samhällsstyrning i förändring*. Malmö: Liber.
- Whitford, A B, 2002, "Decentralization and political control of the bureaucracy", *Journal of Theoretical Politics*. 14 (2), s 167-193.
- Åsling, N G, 2001, red, *Maktskifte*. Stockholm: Ekerlids förlag.

Personregister

(registret upptar inte panelen och andra deltagare vid vittnesseminariet, inte heller forskarreferenser)

Andersson, Sten	31
Bildt, Carl	8f, 9, 11, 17, 20, 24f, 25f, 33, 38, 39, 53-57, 62
Björk, Gunnar	25
Blair, Tony	66
Branting, Hjalmar	64
Carlsson, Ingvar	8, 75
Danell, Georg	40
Dinkelspiel, Ulf	48
Egardt, Peter	17
Feldt, Kjell-Olof	8f, 13, 14
Fälldin, Thorbjörn	23, 26f, 43, 65
Gorbatjov, Michail	13
Hellström, Mats	47
Häger, Olle	65
Hägglund, Göran	57f
Johansson, Olof	19f, 23f, 25, 30, 57f
Karlsson, Bert	8, 17, 38
Korsfeldt, Thomas	19
Larsson, Allan,	46
Lundgren, Bo	40
Möller, Tommy	53
Olsson, Elvy	40

Palme, Olof	16f, 47
Persson, Göran	46, 70f
Persson, Sven Gunnar	36
Pettersson, Åke	18, 19
Reinfeldt, Fredrik	71
Reagan, Ronald	67
Sahlin, Mona	63
Sandler, Rickard	64
Svensson, Alf	19, 20, 25, 31, 36
Söder, Karin	19
Thatcher, Margaret	66, 67f
Unckel, Per	48f, 49
Wachtmeister, Ian	8, 17, 36, 38, 39, 51f, 53
Westerberg, Bengt	17, 24f, 25, 31, 33, 36-38
Wibble, Anne	16, 23-25, 40, 46
Villius, Hans	65

Samtidshistoriska frågor

I skriftserien publiceras redigerade utskrifter från vittnesseminarier, aktuell forskning samt konferensrapporter inom det samtidshistoriska området.

Information om serien: www.sh.se/shi

Beställningar: publications@sh.se

De flesta titlarna i serien finns att hämta i fulltext, gratis, i Digitala Vetenskapliga Arkivet, DiVA, <http://www.diva-portal.se>.

Några av titlarna i serien har utgivits i samarbete med CBEES, (Centre for Baltic and East European Studies) vid Södertörns högskola.

Ansvarig för arbetet med skriftserien är professor Torbjörn Nilsson, torbjorn.nilsson@sh.se.

Serien:

1. *Olof Palme i sin tid*. Red. Kjell Östberg (2001).

(Finns endast elektroniskt i DiVA. Den tryckta upplagan är slut.)

2. *Kvinnorörelsen och '68*. Red. Elisabeth Elgán (2001).

(Finns endast elektroniskt i DiVA. Den tryckta upplagan är slut.)

3. *Riv alla murar! Vittnesseminarier om sexliberalismen och om Pocket-tidningen R*. Red. Lena Lennerhed (2002).

4. *Löntagarfonderna – en missad möjlighet?* Red. Lars Ekdahl (2002).

5. *Dagens Nyheter: minnesseminarium över Sven-Erik Larsson, Vittnesseminarium om DN och '68*.

Red. Alf W Johansson (2003).

6. *Kvinnorna skall göra det! Den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad – som idé, text och historia.* Red. Ebba Witt Brattström & Lena Lennerhed (2003).
7. *Moderaterna marknaden och makten – svensk högerpolitik under avregleringens tid, 1976–1991.* Torbjörn Nilsson (2003).
8. *Upprorets estetik.* Red. Lena Lennerhed (2005).
9. *Revolution på svenska – ett vittnesseminarium om jämställdhetens institutionalisering, politisering och expansion 1972–1976.* Red. Anja Hirdman (2005).
10. *En högskola av en ny typ? Två seminarier kring Södertörns högskolas tillkomst och utveckling.* Red. Mari Gerdin & Alf W Johansson (2005).
11. *Hur rysk är den svenska kommunismen? Fyra bidrag om kommunism, nationalism och etnicitet.* Red. Mari Gerdin & Kjell Östberg (2006).
12. *Ropen skalla – daghem åt alla! Vittnesseminarium om daghemskampen på 70- talet.* Red. Mari Gerdin & Kajsa Ohrlander (2007).
13. *Makten i kanslihuset – Ett vittnesseminarium om ett Regeringskansli i förändring.* Red. Emma Isaksson & Torbjörn Nilsson (2007).
14. *Partnerskapslagen. Ett vittnesseminarium om partnerskapslagens tillkomst.*
Red. Emma Isaksson & Lena Lennerhed (2007).
15. *Vägar till makten – statsrådets och statssekreterarnas karriärvägar.* Anders Ivarsson Westerberg & Cajsa Niemann (2007).

16. *Sverige och Baltikums frigörelse. Två vittnesseminarier om storpolitik kring Östersjön 1991–1994.* Red. Thomas Lundén & Torbjörn Nilsson (2008).

17. *Makten och trafiken i Stadshuset. Två vittnesseminarier om Stockholms kommunalpolitik.* Red. Torbjörn Nilsson (2009).

18. *Norden runt i tvåhundra år. Jämförande studier om liberalism, konservatism och historiska myter.* Torbjörn Nilsson (2010).

19. *1989 med svenska ögon. Vittnesseminarium om Östeuropas omvandling.*

Red. Torbjörn Nilsson & Thomas Lundén, 2010.

20. *Statsminister Göran Persson i samtal med Erik Fichtelius (1996–2006).* Red. Werner Schmidt. DVD utges av SVT och Södertörns högskola, 2011.

21. *Bortom rösträtten. Politik, kön och medborgarskap i Norden.*

Red. Lenita Freidenvall & Josefin Rönnbäck, 2011.

22. *Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad – regeringsskiftet 1991*

Red. Torbjörn Nilsson & Anders Ivarsson Westerberg, 2011.

Vittnesseminarier vid Samtidshistoriska institutet 2005–

Samtidshistoriska institutet har sedan 1998 arrangerat 31 vittnesseminarier på skilda teman.

Oftast har institutet stått som ensam arrangör, men på senare år har också samarbeten förekommit med CBEES, Center for Baltic and East European Studies vid Södertörns högskola, samt med Kommittén för Stockholmsforskning.

Syftet med seminarierna är dels att finna fram till nya forskningsfält eller nya problemställningar på traditionella fält, dels att skapa nytt källmaterial. Dessutom är arrangemangen ett sätt att föra samman forskare, beslutsfattare eller andra politiskt aktiva samt massmedia. Seminarierna är öppna för allmänheten, de spelas in och skrivs ut. Medverkande vittnen får göra korrigeringar i utskriven text. Därefter publiceras texten i varsamt redigerad form antingen i skriftserien Samtidshistoriska frågor eller i andra fora. Nedan följer en förteckning över seminarier som ordnats sedan 2005.

2010

Det började i Polen. Sverige och Solidaritet 1980–81

Vittnen: Sven Hirdman, Håkan Holmberg, Sten Johansson, Bengt Säv-Söderbergh, Jakub Świącicki

Kampen om Stockholm – valrörelsen 2010 i ett historiskt perspektiv

Vittnen: Jelena Drenjanin, Lotta Edholm, Thomas Rudin, Christopher Ödmann

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad

Vittnen: Inger Davidson, Bengt Falemo, Birgit Friggebo, Lars Tobisson

2009

1989 med svenska ögon

Vittnen: Örjan Berner, Jan Blomqvist, Arne Ruth, Ingrid Thörnqvist

2008

Trafiken och makten i Stadshuset

Vittnen: Annika Billström, Carl Cederschiöld, Lotta Edholm, Åsa Romson.

2007

Så byter Stadshuset färg

Vittnen: Sture Palmgren, Annika Billström, Stella Fare, Börje Berglund, Göran Långsved.

När Ryssland lämnade Baltikum – svensk säkerhetspolitik i österled 1991–1994

Vittnen: Jan Blomqvist, Lars Peter Fredén, Laila Freivalds och Håkan Holmberg.

Socialdemokratiska framtidsvisioner förr och nu

Vittnen: Peter Gustavsson, Jens Henriksson, AnneMarie Lindgren, Nalin Pekgul och Lena Sommestad

2006

Var Baltikums sak vår? Svensk politik och diplomati 1989-1991

Vittnen: Birgitta Dahl, Enn Kokk, Hans Lepp, Peeter Luksep, Hans Olsson och Krister Wahlbäck

Makten i kanslihuset

Vittnen: Gösta Gunnarsson, Ulf Larsson, Lena Noreland, Hjalmar Strömberg

2005

Makten i Stadshuset – Stockholmspolitiker om samarbete och strid på 1990-talet

Vittnen: Carl Cederschiöld, Agneta Dreber, Ingemar Josefsson, Lennart Rydberg, Per Sundgren

Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad

I vilken utsträckning leder regeringsskiftet till politisk förändring? Vilket handlingsutrymme har en nytillträdd regering? Hur har regeringsskiftena i Sverige gått till, och vilka problem har kommit upp i samband med dessa?

Frågorna låg till grund för det vittnesseminarium som hölls vid Södertörns högskola i maj 2010 om maktskiftet 1991, då en borgerlig fyrtipartiregering kom till makten. Representanter för de partier som bildade regering deltog i den panel som frågades ut under seminariet.

Teman som diskuterades var bland annat: Hur gick det till när man skapade den gemensamma plattformen – Ny start för Sverige? Hur såg samarbetet ut med Ny demokrati? Vilka förändringar genomfördes under mandatperioden? På vilket sätt förbereddes själva regeringsskiftet?

södertörns
högskola

SÖDERTÖRN UNIVERSITY

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola

ISSN 1650-450X, ISBN 978-91-89615-22-9

